धार्चे गाउँपालिका

राजस्व सुधार कार्ययोजना

(Revenue Improvement Action Plan)

अन्तिम प्रतिवेदन

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

माछीखोला, गोर्खा, गण्डकी प्रदेश

२०७६

दुई शब्द

नेपालको संविधान २०७२ को अनुसुची ८ मा उल्लेख गरिएको स्थानीय कर सम्बन्धी प्राप्त अधिकार कार्यन्वयनको लागि आवश्यक नीति नियम, संगठनात्मक व्यवस्था, सुचना तथा तथ्यांक लगायत विविध क्षेत्रमा क्रमिक रुपमा सुधार गर्दे जानु पर्ने आवश्यक देखिन्छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ बमोजिम स्थानीय सरकारले आफ्नो क्षेत्रभित्र वित्तिय स्रोतको पहिचान, मूल्यांकन र त्यसमा करको दायरा निर्धारण गर्न सक्ने संघ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध अनुदान तथा राजस्व वाडँफाँड वाहेक स्थानीय राजस्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, वहाल विरौटी कर लगाउने अधिकार स्थानीय सरकारलाई रहेको छ । स्थानीय सरकारले स्वदेशी संघ संस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्न सक्ने नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृती लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सिमा भित्र आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानुनी व्यवस्था समेत छ ।

संवैधानिक अधिकार भित्र रहि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय सरकारलाई आन्तरिक आय परिचालन गर्न सक्ने उल्लेखिय अधिकार दिएको भएता पनि ती अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार यस गाउँपालिकाले व्यवस्थित तथा न्यायोचित तरिकाले पूर्ण रुपमा परिचालन गर्न सकिरहेको छैन । जसको मुख्य कारण दुर्गम स्थानीय तह भएकोले र कर्मचारीको अभाव, केन्द्रसंगको पहुँचमा कमी, स्थानीय तहको संरचना नयाँ भएकोले त्यसको लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सुचना तथा तथ्यांकको स्थापना, आयको सम्भाव्यता अध्ययन र अभ्यासको कमी हुनु रहेको छ ।

राजस्व प्रक्रियामा सुधारका लागि यस गा.पा. को नेतृत्वमा सहभागितामुलक पद्धति अवलम्बन गरि राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ । गा.पा.को आग्रह अनुरुप यस प्रतिवेदनमा राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्थाको अध्ययन तथा विश्लेषण गरिएको छ । प्रतिवेदनले राजस्व सुधारको लागि गर्नुपर्ने विस्तृत योजनाहरुको पहिचान र सोको आधारमा आगामी आ.ब. को आयको प्रक्षेपण समेत गरेको छ । गाउँपालिका पदाधिकारी, कर्मचारी, स्थानीय व्यवसायी तथा वुद्धीजीवी लगायतको सक्रियतामा यो प्रतिवेदन तयार भएको छ । र यस बाट गाउँपालिकाको राजस्व सुधारका क्षेत्रमा गर्नु पर्ने कार्यक्रम तयार पार्ने आधार उपलब्ध भएको छ ।

अन्तमा यस राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार पार्न सहयोगी दातृ निकाय UK AID/ MM को सहयोगमा सञ्चालित पुर्णिमा परियोजना र यसै परियोजना अर्न्तगतका परामर्शदाता SDIC लगाएत सवैलाई धार्चे गा.पा.परिवार धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ ।

....

(सन्त वहादुर गुरुङ्ग)

धार्चे गाउँ पालिका अध्यक्ष

दस्तावेज/प्रतिवेदन

दस्तावेज :	*धार्चे गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना*
तयार गर्ने :	*सपोर्ट फर डेभलपमेन्ट ईनिसियटिभ्स कन्सल्टेन्सि प्रा.लि. काठमाडौ*
सहयोग :	*पूर्णिमा : भूकम्प पश्चात्‌को पुनर्लाभमा वेलायती सहयोग नियोगको सहयोग*
मिति :	*बैशाख २०७६*

कृतज्ञता ज्ञापन

धार्चे गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा कार्यलाई सफल बनाउन सहयोग पुऱ्याउनु हुने गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री सन्त बहादुर गुरुङ्ग, उपाध्यक्ष श्री फुलमाया गुरुङ्ग, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री बाबुराम पाण्डे, पूर्णीमा परियोजनाका योजना सल्लाहकार श्री सुर्य बरामु तथा गाउँकार्यपालिकाका सदस्यहरू, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरू, स्थानीय होटल व्यवसायीहरू लगायत सबैमा परामर्शदाताको तर्फबाट हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं । त्यसैगरी, यस कार्यमा रचनात्मक सुझाव तथा सहयोग प्रदान गर्नुहुने सरोकारवालाहरूमा हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं ।

विषय सूची

परिच्छेद – एक : परिचय १

१.१ प्रतिवेदनको बारेमा १

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य १

१.३ कार्यक्रमको उद्देश्य २

१.४ कार्यक्रम संचालन विधि तथा प्रक्रिया २

१.४.१ सन्दर्भ सामग्री संकलन तथा अध्ययन २

१.४.२ तथ्याङ्क/सूचना संकलन फारम तथा सूची विकास २

१.४.३ प्रारम्भिक बैठक तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम २

१.४.४ तथ्याङ्क/सूचना संकलन ५

१.४.५ तथ्याङ्क विश्लेषण तथा मस्यौदा कार्ययोजना तयारी ५

१.४.६ मस्यौदा कार्ययोजना सम्बन्धित पक्ष समक्ष पेश ५

१.४.७ अन्तिम कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना ५

१.४.८ प्रतिवेदनको अन्तिम रुप ५

१.५ अध्ययनको सीमा ६

परिच्छेद – दुई : गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ७

२.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय ७

२.२ गाउँपालिकाको मानवीय संसाधन ९

२.३ राजश्व शाखाको अवस्था १०

२.४ गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्ति ११

परिच्छेद – तीनः स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता १२

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था १२

३.२ आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था १५

३.३ आन्तरिक स्रोत तर्फका राजस्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण १७

३.३.१ कर राजस्व १७

३.३.२ गैर कर राजस्व १९

परिच्छेद – चारः आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था २३

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति २३

४.२ विगतको आय परिचालनको अवस्था २४

४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा योगदान २५

४.४ आय संकलनको संस्थागत व्यवस्था तथा क्षमता २५

४.५ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू २६

परिच्छेद – पाँचः राजस्व सुधार कार्ययोजना २७

५.१ गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना २७

परिच्छेद – छ : आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण ३०

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण ३०

६.२ गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको आन्तरिक आयको प्रक्षेपण ३२

परिच्छेद – सात : निष्कर्ष तथा सुझाव ३६

७.१ निष्कर्ष तथा सुझाव ३६

७.२ कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मुल्यांकन ३६

अनुसूचीहरू.. ३८

अनुसूची १ : सन्दर्भ सामग्रीहरू ३९

अनुसूची २ : तथ्याङ्क/सूचना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको फारम तथा सुची ४०

अनुसूची ३ : प्रारम्भिक कार्यशालाको कार्यक्रम तालिका तथा उपस्थिति विवरण ५०

अनुसुची ४ : मस्यौदा प्रतिवेदनको प्रस्तुती तथा छलफल कार्यक्रमको उपस्थिति विवरण ५२

तालिका सूची

तालिका १: गाउँपालिकाका कर्मचारीहरूको विवरण..१०

तालिका २: गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था.............................१५

तालिका ३: नदिजन्य पदार्थ उत्खनन परिमाण सम्बन्धी विवरण..१९

तालिका ४: राजस्व परामर्श समिति..२३

तालिका ५: गाउँपालिकाको आय संकलनको अवस्था (रु. हजारमा)....................................२४

तालिका ६: गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा योगदान...२५

तालिका ७: राजस्व सूधार कार्ययोजना..२७

तालिका ८: राजस्व सूधार कार्ययोजनाका आधारमा आय प्रक्षेपणका आधारहरू.......................३०

तालिका ९: चालू आ.ब.को अनूमान तथा आगामी ३ बर्षको आय प्रक्षेपण (रु हजारमा).............३२

तालिका ११: प्रक्षेपित आय संरचना..३६

परिच्छेद – एक : परिचय

१.१ प्रतिवेदनको बारेमा

यो राजस्व सुधार कार्ययोजना (Revenue Improvement Action Plan - RIAP) प्रतिवेदन गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत गोरखा जिल्लाको धार्चे गाउँपालिकाले पूर्णिमाः भूकम्प पश्चात्को पुर्नलाभमा वेलायती सहयोग नियोगको सहयोग कार्यक्रमको आर्थिक सहयोग तथा एस.डी.आई.सी.को प्राविधिक सहयोगमा तयार गरेको हो । यो प्रतिवेदनमा धार्चे गाउँपालिकाको राजस्व परिचालनको वर्तमान अवस्था अध्ययन तथा विश्लेषण गरी राजस्व सुधारका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूको पहिचान तथा सो का आधारमा आगामी ३ आर्थिक वर्षको राजस्व प्रक्षेपण गरिएको छ । यस राजस्व सुधार कार्ययोजनाले गाउँपालिकाको राजस्व सुधारमा गर्नुपर्ने कार्यहरूलाई मार्गदर्शन गर्ने तथा सो को अनुगमनका लागि तथा आगामी वर्षहरूको आय बजेट तयार गर्न आधार उपलब्ध गराउनेछ । यस प्रतिवेदनमा निम्न विषय वस्तुहरूलाई समेटिएको छ ।

१. राजस्व सुधार कार्ययोजनाको औचित्य, उद्देश्य तथा तयारी विधि
२. गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय
३. स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय संभाव्यता
४. आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलनको अवस्था
५. राजस्व सुधार कार्ययोजना
६. आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण
७. निष्कर्ष तथा सुझाव

१.२ राजस्व सुधार योजनाको औचित्य

नेपालको मूल राज्य सञ्चालन संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीन वटै तहले गर्ने व्यवस्था संविधानले गरेको छ । स्थानीय सरकारले आ-आफ्नो क्षेत्रमा गर्ने विकास निर्माण कार्यलाई व्यवस्थित गरी जनचाहना अनुरुप सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन ठूलो लगानी आवश्यक देखिन्छ । स्थानीय सरकारलाई संघ र प्रदेश सरकारबाट उपलब्ध हुने विभिन्न प्रकारका अनुदान तथा राजस्व बाँडफाँड बाहेक स्थानीय राजश्व अधिकार अन्तर्गत विभिन्न कर तथा सेवा शुल्क, पर्यटन शुल्क तथा दण्ड जरिवाना जस्ता गैर कर लगाउने अधिकार प्रदान गरिएको छ । साथै स्थानीय सरकारले अन्य स्वदेशी संघसंस्थाबाट अनुदान रकम प्राप्त गर्न सक्ने, नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएर वैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन सक्ने तथा नेपाल सरकारको सहमति लिएर वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सीमाभित्र रही आन्तरिक ऋण लिन सक्ने कानूनी व्यवस्था समेत छ ।

संवैधानिक अधिकारभित्र रही स्थानीय सरकार संचालन ऐनले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालाई आन्तरिक आय परिचालन गर्न सक्ने उल्लेख्य अधिकार दिएको भएता पनि ती अधिकारलाई ऐनको प्रावधान अनुसार व्यवस्थित तथा न्यायोचित तरिकाले पूर्ण रुपमा परिचालन गर्न सकिरहेका छैनन । जसको मुख्य कारणमा स्थानीय तहको संरचना नयाँ भएकोले त्यसका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि, संगठनात्मक व्यवस्था, सूचना तथा तथ्याङ्कको स्थापना, आयको सम्भाव्यता अध्ययन, नियन्त्रण प्रणालीको स्थापना आदिको स्थापना तथा अभ्यासको कमी हुनु रहेको छ ।

राजस्व प्रकृयामा सुधारका लागि धार्चे गाउँपालिकाको नेतृत्वमा सहभागितामूलक पद्धति अवलम्बन गरी राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गरिएको छ । यस योजना तर्जुमा गर्दा गाउँपालिकाका प्रतिनिधि, कर्मचारी तथा अन्य सरोकारपक्षहरूलाई राजस्व परिचालनको क्षेत्रमा अभिमुखीकरण गरी आन्तरिक आय सुधारकालागि समस्या तथा अवसरहरूको पहिचान गरिएको छ ।

१.३ कार्यक्रमको उद्देश्य

धार्चे गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको विद्यमान अवस्था, आन्तरिक स्रोतको संभावना तथा देखिएका समस्याहरू न्यूनीकरण गर्न कार्ययोजना तयारी तथा सोका आधारमा आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपणमा गाउँपालिकालाई सहयोग पुऱ्याउनु नै यस कार्यक्रमको समग्र उद्देश्य हो । यस कार्यक्रमका सहायक उद्देश्यहरू देहाय अनुसार रहेका छन् :

- गाउँपालिकाको आय अधिकार तथा सुधार योजना सम्बन्धमा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडाअध्यक्षहरू, राजस्व परामर्श समिति, शाखा प्रमुखहरू, राजस्व प्रशासनमा संलग्न कर्मचारीहरू, प्रमुख राजनीतिक दल तथा उद्योग वाणिज्य संघका प्रतिनिधि र अन्य सरोकारवालाहरूलाई अभिमुखीकरण गर्ने ।
- शीर्षकगत रुपमा करका आधार तथा विगत तीन वर्षको आन्तरिक आयको अवस्थाको विश्लेषण गर्ने ।
- आन्तरिक आय वृद्धिको लागि आयका प्रमुख स्रोतहरूको सम्भावना र यथार्थ असुलीमा भएको फरकको पहिचान गर्ने ।
- राजस्व प्रशासनको संस्थागत व्यवस्था, विलिङ्ग तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको विश्लेषण गर्ने ।
- गाउँपालिकाको आन्तरिक आय वृद्धिका सम्भावनाहरू पहिचान गरी आय सुधार कार्ययोजना र प्रक्षेपण सहितको आन्तरिक आय सुदृढिकरण कार्ययोजना तयार गर्ने ।
- आयका नयाँ सम्भावनाहरूको पहिचान गर्दै गाउँपालिकाले अपनाउनु पर्ने आय सुधार रणनीति सहितको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयार गर्ने ।

१.४ कार्यक्रम संचालन विधि तथा प्रक्रिया

उल्लेखित कार्यका लागि सम्बन्धित विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरूको अध्ययन, तथ्याङ्क तथा सूचना संकलनकालागि आवश्यक फारमहरूको विकास, तथ्याङ्क संकलन तथा विश्लेषण, सहभागितामूलक छलफल, कार्यशाला गोष्ठी तथा प्रस्तुतीकरण जस्ता विधिहरू प्रयोग गरिएको थियो । अध्ययनका क्रममा अवलम्बन गरिएका विधिहरूलाई देहाय अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.४.१ सन्दर्भ सामग्री संकलन तथा अध्ययन

अध्ययन कार्यको प्रथम चरणमा परामर्शदाता समुहबाट विभिन्न स्रोतहरूबाट सन्दर्भ सामग्रीहरू संकलन तथा पुनरावलोकन गरिएको थियो । यस क्रममा अध्ययन तथा पुनरावलोकन गरिएको मुख्य मुख्य सामग्रीहरू **अनुसूची १** मा दिईएको छ ।

१.४.२ तथ्याङ्क/सूचना संकलन फारम तथा सूची विकास

सन्दर्भ सामग्रीको अध्ययन तथा विश्लेषणपश्चात् परामर्शदाताहरूबाट तथ्याङ्क तथा सूचना संकलनका लागि आवश्यक फारमहरूको विकास गरिएको थियो । गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्यक्रमको सन्दर्भमा तथ्याङ्क संकलनको लागि प्रयोग गरिएको फारम **अनुसूची २** मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.४.३ प्रारम्भिक बैठक तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमाको लागि एसडिआइसीबाट खटिएको परामर्शदाताको टोली २०७५ माघ १४ गते धार्चे गाउँपालिकाको माछीखोला बजार पुगी गाउँपालिकाका अध्यक्षसंग प्रारम्भिक भेटघाट गरेको थियो, सो छलफलमा अर्को दिनको कार्यक्रमको ढाँचा, कार्यक्रमकालागि लाग्ने समय र हासिल गर्न खोजिएको उपलब्धीहरूका विषयमा छलफल गरिएको थियो । गाउँपालिकाको राजस्व परिचालन सम्बन्धमा गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरू, राजस्व परामर्श समिति, कर्मचारीहरू तथा अन्य सरोकारपक्षहरूलाई अभिमुखीकरण गर्न तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा गर्नकालागि २०७५ माघ १५ गते एक दिने अभिमुखीकरण कार्यक्रम तथा

राजश्व सुधार कार्ययोजना कार्यशालाको आयोजना गरिएको थियो । अभिमुखीकरण कार्यक्रमको उद्घाटन कार्यक्रमको अध्यक्षता गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री सन्त बहादुर गुरुङ्गले गर्नु भएको थियो भने कार्यक्रमको संचालन गाउँपालिकाका आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुख श्री गणेश बहादुर रानामगरले गर्नु भएको थियो ।

उद्घाटन कार्यक्रममा राजश्व परामर्श समितिका संयोजक श्री फुलमाया गुरुङ्गले सहभागीहरूलाई स्वागत गर्दै कार्यक्रमको आवश्यकतामाथि प्रकाश पार्नु भएको थियो । सहजकर्ता श्री सुरेन्द्र वाग्लेले कार्यक्रमको उद्देश्य तथा राजश्व सुधार कार्ययोजनाले समेट्ने विषयहरूमा प्रकास पार्नुभएको थियो । उद्घाटन कार्यक्रमको अन्त्यमा गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री सन्त बहादुर गुरुङ्गले राजश्व अभिवृद्धिकालागि यस कार्यक्रमले गाउँपालिकाले यस आर्थिक वर्षमा प्रक्षेपण गरेको राजश्व असुलीकालागि आगामी दिनमा गाउँपालिकाको राजस्व परिचालनमा प्रभावकारी उपायहरूको पहिचान हुने र हालसम्म आएका समस्या तथा अस्पष्टतामा हट्ने विश्वास व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

कार्यक्रमको उद्घाटनपश्चात् पहिलो शेसनमा परामर्शदाताहरू श्री बिमल पोखेल र सुरेन्द्र वाग्लेले सहजीकरण गर्नु भएको थियो । गाउँपालिकाले वर्तमान अवस्थामा कुन कुन कर तथा गैर करका शिर्षकहरू अन्तर्गत आन्तरिक आय संकलन गरिरहेको छ भनी छलफल गर्दै टिपोट गरिएको थियो । तत्पश्चात स्थानीय तहको राजस्व अधिकारका सैद्धान्तिक तथा कानुनी र प्रशासनिक पक्षहरूको प्रस्तुती र त्यसमाथि छलफल भएको थियो । गाउँपालिकाका आन्तरिक आयका मुख्य स्रोतहरू, तिनको सम्भाव्यता तथा हालको राजश्व परिचालनको अवस्थावारे छलफल भई सुधार गर्नुपर्ने पक्षहरूमा समेत छलफल भएको थियो । अन्त्यमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रतिवेदन तयारीका लागि आवश्यक पर्ने सूचनाहरूको आवश्यकता र संकलन प्रकृयाका बारेमा प्रस्तुती तथा छलफल गरिएको थियो ।

कार्यक्रमको दोस्रो चरणमा गाउँपालिकाको राजस्व सुधारका उपायहरू खोजी गर्नेमा केन्द्रित गरिएको थियो । धार्चे गाउँपालिकाको राजस्व सुधारकालागि गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरू पहिचानको गर्न सहजकर्ताहरूद्वारा सहभागीहरूलाई तपशिलमा उल्लेखित चार समूहमा विभाजन गरी कार्ययोजना बनाउन समूह कार्य गराइएको थियो :

समूह १ : राजस्वका शिर्षकगत दर, दायरा तथा प्रक्षेपण

समूह २ : कर राजस्व सुधार योजना

समूह ३ : गैरकर राजस्व सुधार योजना (नयाँ क्षेत्र समेत)

समुह ४ : राजस्व प्रशासन (आयको लगत अभिलेख तथा संकलन, संगठन र समन्वय)

समूहलाई निष्कर्षमा पुग्न सहजकर्ताहरूबाट आवश्यक सहयोग प्रदान गरिएको थियो । समूह नेताले समूह कार्यको निष्कर्ष प्रस्तुत गराई सो माथि छलफल गरी सुझाव संकलन गरिएको थियो । समूह कार्यका लागि ब्राउन पेपर उपयोगमा ल्याइएको थियो ।

समूह १ : राजस्वका शिर्षकगत दर, दायरा तथा प्रक्षेपण	समूह २ : कर राजस्व सुधार योजना
प्रस्तुतकर्ता : श्री फुलमाया गुरुङ्ग (राजश्व परामर्श समिति संयोजक)	प्रस्तुतकर्ताः ना.सु श्री लाल प्रसाद भट्टराई

समूह ३ : गैरकर राजस्व सुधार योजना (नयाँ क्षेत्र समेत)	समुह ४ : राजस्व प्रशासन (आयको लगत अभिलेख तथा संकलन, संगठन र समन्वय)
प्रस्तुतकर्ता : श्री राज गुरुङ्ग वडा नं ४	प्रस्तुतकर्ता : प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत श्री बाबुराम पाण्डे

कार्यक्रमको समापनका अवसरमा गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री सन्त बहादुर गुरुङ्गले कार्यक्रम अन्त्यन्त लाभदायी भएको जानकारी गराउँदै तपशिलमा उल्लेखित कुराहरू राख्नु भएको थियो :

- *करका दायराहरूलाई बढाएर सम्पूर्ण व्यवसायीलाई करको दायरामा ल्याउने*
- *आय कर संकलनकालागि सबै वडाहरूमा शिविर सञ्चालन गर्ने*
- *पान नम्बर प्राप्त गर्ने फर्म गाउँपालिकाले नै भरेर सम्बन्धित निकायमा पठाउने*
- *उद्योग वाणिज्य संघको इकाई गठन गरी व्यवसायीहरूसंग समन्वय गर्ने*
- *लेखा परिक्षणकालागि माछी खोलामा करदाताकालागि सहयोग गर्ने फर्म खोल्नकालागि सहजीकरण गर्ने*
- *कर्मचारीको मनोबल वृद्धि गर्न कर्मचारीलाई पुरस्कार तथा दण्डको व्यवस्था गर्ने*
- *नयाँ करका दायराको पहिचान गरी कार्यान्वियन तर्फ जोड दिने ।*
- *घर ठेगाना व्यवस्थापन प्रणाली लागु गर्ने*

अन्त्यमा यस कार्यक्रममा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्णलाई धन्यवाद दिंदै कार्यक्रम समापन गर्नु भएको थियो । पहिलो चरणको कार्यशालाको कार्यक्रम तालिका यस कार्ययोजनाको **अनुसूची ३** र प्रारम्भिक कार्यशालाको उपस्थिति विवरण **अनुसूची ४** मा दिइएको छ ।

१.४.४ तथ्याङ्क/सूचना संकलन

अध्ययनका क्रममा परामर्शदाताद्वारा गाउँपालिकाका विभिन्न शाखाहरू, सरोकारवाला पक्षहरू, स्थलगत भ्रमण तथा अवलोकनबाट आवश्यक सूचनाहरू संकलन गरिएको थियो । अध्ययनका क्रममा निम्न क्षेत्रगत तथ्याङ्क एवं सूचनाहरू संकलन गरियो :

- राजस्व प्रशासनिक व्यवस्था तथा सूचना प्रवाह सम्बन्धी विवरण
- गत वर्ष तथा चालु वर्षको हाल सम्मको यथार्थ आय विवरण
- चालु वर्षको आर्थिक ऐन तथा बजेट
- आन्तरिक आय संकलनको अवस्था, स्रोत, क्षेत्र तथा दर सम्बन्धी विस्तृत विवरण
- आन्तरिक आय संकलनको संभावित नयाँ क्षेत्रहरू सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा सूचना

१.४.५ तथ्याङ्क विश्लेषण तथा मस्यौदा कार्ययोजना तयारी

समूहगत छलफल, अध्ययनबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सुचनाहरूलाई विभिन्न तथ्यांकिय औजारहरू तथा विधिहरूको प्रयोग गरी विश्लेषण गरिएको छ । यसरी विभिन्न विधिहरूबाट विश्लेषण गरी प्राप्त नतिजा तथा जानकारीहरूलाई तालिकामा प्रस्तुत गरि राजस्व सुधार कार्ययोजनाको प्रारम्भिक मस्यौदा तयार गरिएको हो ।

१.४.६ मस्यौदा कार्ययोजना सम्बन्धित पक्ष समक्ष पेश

मस्यौदा प्रतिवेदन कार्यक्रमका मुख्य सरोकारपक्षहरू गाउँपालिका लगायत सहयोगी निकाय समक्ष आवश्यक सुझाव तथा सल्लाहका लागि पेश गरिएको थियो ।

१.४.७ अन्तिम कार्यशाला गोष्ठीको आयोजना

गाउँपालिकाको आयोजनामा २०७५ साल चैत्र ९ गते **"राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा"** मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुती तथा छलफल कार्यक्रम आयोजना गरी सुझाव संकलनका लागि एक दिने कार्यक्रम संचालन गरिएको थियो । राजश्व परामर्श समितिका संयोजक श्री फुलमाया गुरुङको अध्यक्षतामा राजश्व सुधार कार्ययोजनाको मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुती तथा छलफल कार्यक्रम सम्पन्न गरियो । यस कार्यक्रममा गाउँपालिकाका अध्यक्ष सन्त बहादुर गुरुङ, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत श्री बाबुराम पाण्डे, लेखापाल गणेश बहादुर राना, वडा नं ५ का अध्यक्ष तुल बहादुर गुरुङ, उद्योग वाणिज्य संघ इकाईका संयोजक लगायतका व्यक्तिहरुको उपस्थिति रहेको थियो । यस कार्यक्रममा प्राविधिक टोलीका तर्फबाट श्री सुरेन्द्र वाग्ले र प्रेम प्रसाद दवाडीले शिर्षकगत रुपमा मस्यौदा प्रतिवेदनका मुख्य मुख्य विषयवस्तुहरू प्रस्तुत गर्नु भएको थियो । प्रस्तुतीका विषयवस्तुहरूमा विस्तृत रुपमा छलफल भएको थियो र सहभागीहरूबाट प्राप्त सुझावहरू संकलन गरिएको थियो । गाउँपालिकाका अध्यक्ष श्री सन्तोष गुरुङले यस योजनाले गाउँपालिकालाई आन्तरिक आय वृद्धि गर्न निकै सहयोग पुग्ने बताउनु भएको थियो । कार्यक्रममा सहभागीहरूको नामावली **अनुसूची ५** मा दिइएको छ ।

१.४.८ प्रतिवेदनको अन्तिम रुप

कार्यकमका मुख्य सरोकारवाला पक्षहरूद्वारा मस्यौदा प्रतिवेदन अध्ययन गरी सुझाव तथा सल्लाह प्राप्त भएको थियो । त्यसैगरी मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुती तथा छलफल कार्यकमबाट पनि विभिन्न सुझाव तथा सल्लाहहरू

प्राप्त भएको थियो । यसरी प्राप्त सार्न्दभिक सुझाव तथा सल्लाहहरूलाई प्रतिवेदनमा समावेश गरी यो दस्तावेजलाई अन्तिम रुप प्रदान गरिएको हो ।

१.५ अध्ययनको सीमा

गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना क्षेत्र व्यापक रहेको भएता पनि सीमित स्रोत साधन, पर्याप्त सूचनाको अभाव, सीमित समयका कारण यस अध्ययनका सीमाहरू देहाय अनुसारका रहेका छन् :

- अध्ययन तथा विश्लेषण कार्य प्रमुख रुपमा कार्यालयको अभिलेख, दस्तावेज प्रतिवेदन तथा द्वितीय स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूमा आधारित छ । यसका अतिरिक्त गाउँपालिकाका सम्बन्धित प्रतिनिधिहरू, कर्मचारीहरू तथा अन्य सरोकारपक्षहरूसंग भएको छलफलबाट प्राप्त सूचनाहरू समावेश गरिएको छ ।
- गाउँपालिकाको आन्तरिक आय तथा स्रोत परिचालन सम्बन्धी अध्ययनको लागि उपलब्ध गराइएको फाराम अनुसार प्राप्त तथ्याङ्कहरू विभिन्न कार्यालयहरूको अभिलेख तथा आंशिक स्थलगत अध्ययनबाट संकलन गरिएको छ । तथ्याङ्क संकलनको लागि विस्तृत स्थलगत सर्भेक्षण कार्य भएको छैन ।
- संघीय तथा प्रदेश सरकारसंग प्राकृतिक स्रोत तथा पर्यटन शुल्कबाट प्राप्त हुने राजस्वको बाँडफाँडको व्यवस्था नभएकोले यस प्रतिवेदनमा समावेश गर्न सकिएको छैन । सो विषयमा स्पष्टता भए पश्चात यस प्रतिवेदनलाई परिमार्जन गर्न आवश्यक देखिन्छ, जुन कार्य यस अध्ययनको कार्यक्षेत्रमा समावेश छैन ।
- गाउँपालिकाको जनसंख्या तथा आर्थिक गतिविधिमा हुने वृद्धि, गाउँपालिकाको सेवामा हुने वृद्धि र नागरिक संन्तुष्टिमा हुने वृद्धि, मूल्यांकन दरमा हुने वृद्धि तथा राजस्वका दरको पुनरावलोकन आदि कृयाकलापहरूले भविश्यको राजस्व संकलनमा असर गर्ने भएता पनि यी तथ्याङ्कहरू उपलब्ध नभएकोले आय प्रक्षेपणमा आधार लिन सकिएको छैन ।

परिच्छेद – दुई : गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको आय परिचालनसँग सम्बन्धित प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष पक्षहरूलाई समावेश गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको भौगोलिक आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था तथा गाउँपालिकाको संस्थागत क्षमतालाई चित्रण गरेको छ ।

२.१ गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

अवस्थितिः धार्चे गाउँपालिका गण्डकी प्रदेश अन्तर्गत गोरखा जिल्लाको उत्तरी भागमा अवस्थित छ । यस गाउँपालिकाको पूर्वमा धादिङ्ग जिल्लाको रुबीभ्याली गाउँपालिका र चीन, पश्चिममा सुलीकोट गाउँपालिका, उत्तरमा चुमनुब्री गाउँपालिका, र दक्षिणमा आरुघाट गाउँपालिका पर्दछन । यस गाउँपालिकाको केन्द्र वडा नं ५ स्थित माछीखोला बजारमा बुढी गण्डकी नदिको किनारमा रहेको छ । नेपाली सेनाद्वारा निर्माणाधिन वेनिघाट आर्खेत लार्के सडकले यस गाउँपालिकाको वडा नं २ र ७ बाहेक सबै वडालाई छोएको छ । यस राजमार्गले प्रशिद्ध मनास्लु हिमाल तथा गणेश हिमाल आरोहणको आधारशिला तथा चीनको स्वसाशित क्षेत्र तिब्बतसम्म पुग्न सहयोग गर्नेछ । यस गाउँपालिकाको हालको केन्द्र माछीखोलाबाट आरुघाट बजारसम्मको दुरी ३० कि.मी. र लाप्राक बारपाक हुँदै गोरखा सम्मको दुरी अन्दाजी ७२ कि.मी रहेको छ । २८.१३५७ डिग्री उत्तरी अक्षांस र ८४.५२२८ डिग्री पूर्वी देशान्तरमा फैलिएको यस गाउँपीलिकाको क्षेत्रफल ६५२ वर्ग कि.मि.रहेको छ । यस गाउँपालिकाको बुढी गण्डकी नदि प्रमुख रुपमा रहेको छ । यस बाहेक म्याक्लुङ्ग खोला, राइचेत खोला, लुती खोला, लिसिङ्गपुक खोला, चेर्पु खोला, नौली खोला, रिचेत खोला, छोटे खोला, औखला खोला, खिउडी खोला, माछी खोला जस्ता खोलाहरू रहेका छन । यी खोलाहरूमा लघु जलविद्युत आयोजना सञ्चालनमा ल्याई करीब ४३३ किलोबाट बिजुली निकालिएको छ ।

गाउँपालिकाको गठन

जिल्लाको साविकका केरौजा,उहिया, लाप्राक, गुम्दा, काशीगाउँ र लापु गरी ६ वटा गाविसहरू समावेश गरी नेपालको संविधानको भाग ५ मा व्यवस्था भए अनुसार राज्यको पूनर्संरचना गर्ने क्रममा नयाँ स्थानीय तहको रूपमा २०७३ साल फागुन २७ गतेबाट संचालनमा आएको हो । जम्मा ७ वटा वडाहरूमा विभाजित यस गाउँपालिकामा वि.सं. २०६८ सालको जनगणना अनुसार ३१३० घरधुरी रहेको छ । कुल जनसंख्या १३,२६४ रहेको यस गाउँपालिकामा पुरुष ६००२ र महिला, ७२६२ जना रहेका छन ।

गाउँपालिकाको नामाकरण

प्रकृतिका पुजारी यहाँका बासिन्दा आफ्नो घरबाट बाहिर कतै प्रस्थान गर्ने बेलामा आफ्नो रक्षा एवं कार्यसिद्धिका लागि खोलानाला एवं डाँडाकाँडाको पूजा गर्ने गर्छन । यसरी पूजा गर्दा धर्च (कपडाको टुक्रा) ढुङगाको देउरालीमा चढाउने वा काठको लट्ठीमा बाधेर गाड्ने प्रचलन छ । स्थानीय गुरूङ भाषामा ध्वजा (कपडाको सानो टुक्रा) लाई धर्च र डाँडाकाँडालाई गाङ भनिन्छ । बोल्दै जाने क्रममा यही शब्द अपभ्रम्स भइ धार्चे डाँडा भन्ने प्रचलन रहेको भनाई पाइन्छ । यही धार्चे डाँडाको नामबाट यस गाउँपालिकाको नामांकरण गरिएको हो ।

आर्थिक तथा सामाजिक अवस्था

यस गाउँपालिकामा भरपर्दो सडक सञ्जालले जोडिनसकेको अवस्थामा गोरेटो बाटो नै आवत जावतको माध्यम बनेको छ । मनास्लु हिमाल तथा गणेश हिमालको प्रवेशद्वारको रुपमा रहेको यो गाउँपालिकामा बनाइएका पदमार्गबाट स्थानीयबासी तथा पर्यटकहरू आवागमन गर्ने गर्दछन । यस गाउँपालिकाका सम्वृद्धिका आधारहरूमा जल, जङ्गल र जडीबुटीको पर्याप्तता, प्रशस्त पर्यटकीय उद्गम स्थल, मनोरम प्राकृतिक सौन्दर्यता पर्दछन ।

बेनीघाट, आर्खेत हुँदै लार्केपाससम्म जोड्ने सडकले यस गाउँपालिकाका वडा नं १, ३, ५, र ७ लाई प्रत्यक्ष रुपमा छोएर गएको छ । माछीखोलाबाट लाप्राक, बारपाक छेपेटार हुँदै बाह्र किलो सम्म जोड्ने रोडले वडा नं ४ र ५ लाई छोएर जाने छ । आरुघाट गाउँपालिकाको मान्बु हुँदै आएको सडकले वडा नं ६ को काशीगाउँ वडा नं २ को

केरौंजा हुँदै वडा नं १ को हुल्चुकसम्म पुग्नेछ । हाल यो बाटो काशीगाउँसम्म पुगेको छ । खानेपानीको सन्दर्भमा कुरा गर्दा ३ वटा वडामा १ घर १ धारा निर्माण गरी खानेपानीको व्यवस्थापन गरिएको छ ।

यस गाउँपालिकाका प्रमुख बस्तीहरूमा हुल्चुक गाउँ र दोभान गाउँ, ठुलोढुङगादेखि यारूबगरसम्म रहेका समुदाय (वस्ती) हरू, रून्चेत गाउँ, केरौंजाबेशी, लामाबेशी र केरौंजा गाउँ, उहिया, खोर्लागाउँ, खोर्लाबेशी, लाक्पल, बिम्चेत, दुङला, उहिया माथिल्लो गाउँ, लाप्राक, NRN ले गुम्सी पाखामा निर्माण गर्न लागेको नमुना वस्ती, गुम्दा गाउँ, सिडला गाउँ, यामगाउँ, लब्सीबोट गाउँ र माछीखोला, काशीगाउँ, चामाखर्क र यार्सागाउँहरू, पौटु, लापु गाउँ, भिरकुना, लिदिङ, लापुबेशी, खानीगाउँ आदि गाउँहरू पर्दछन ।

विशेषगरि माछी खोला बजार, यारुवगर र लापुबेशी व्यापारिक केन्द्रको रुपमा विकसित हुँदै जाने संभावना बोकेको छ । यी क्षेत्रहरूमा खोलिएका होटलहरू पदयात्राकालागि आउने पर्यटकहरूकालागि खाना तथा आवासको व्यवस्था उपलब्ध गराउने खालका छन । यस गाउँपालिकाको केन्द्रमा सिभिल बैंकको शाखा खोल्ने क्रममा रहेको छ ।

धार्चे गाउँपालिकामा वसोवास गर्ने मुख्य जाति मध्ये ८२.७४ प्रतिशत गुरुङ्ग, ११.२९ घले र अन्यमा क्षेत्री, ब्राह्मण तथा कामी रहेका छन । यस गाउँपालिका क्षेत्रको मुख्य आर्थिक क्रियाकलाप कृषिमा आधारित छ । विशेष गरी धान, गहुँ, कोदो, मकै, आलु जस्ता बालीहरू यहाँका प्रमुख बालीहरू हुन । पशुपालनमा भेडा तथा बाखापालन प्रमुख रुपमा रहेका छन । यस बाहेकका आर्थिक क्रियाकलापमा व्यापार व्यवसाय, सरकारी सेवा र अन्य सेवामुलक रोजगारी रहेका छन । वडा नं १ र ३ माध्यमिक विद्यालय नभएका कारण अध्ययनकालागि अन्य स्थानहरूमा जानुपर्ने वाध्यता रहेको छ । माछीखोलाबाट गुम्दा, लाप्राक, बारपाक हुँदै गोरखा जोड्ने बाटो तथा अन्य सबै वडाहरूलाई भरपर्दो सडक सञ्जालले जोड्दा यहाँका आलु सिमी, लगायत अगार्निक तरकारीले बजार पाउने छ । यसका साथै पर्यटकीय क्षेत्रमा जम्मा भएको कवाडी सामानहरूको संकलन तथा बिक्रीकालागि सहज हुनेछ ।

प्राकृतिक सम्पदा

गाउँपालिकाको करिव २३९५७.५८ हेक्टर जमिन वन क्षेत्रले ओगटेको छ । चट्टानले २४९.८७ हेक्टर जमिन ढाकेको छ । गोरखा जिल्लाको प्रमुख नदीहरूमध्येको बुढी गण्डकी नदी यस क्षेत्रमा पर्ने हुनाले मुख्य प्राकृतिक सम्पदाहरूमा ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा प्रमुख रुपमा रहेको छ । यसको अलावा खोटो, जडिबुटीहरू र अन्य काष्ठ तथा गैरकाष्ठ उत्पादनहरू वनक्षेत्रबाट हुने मुख्य उत्पादन हुन् ।

धार्मिक, साँस्कृतिक एवं पर्यटकीय सम्पदा

यस क्षेत्रका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूमा तातो पानी कुण्ड (माछी खोला), झाँकी पुल (इस चाम) धार्चे डाँडा, हिम ताल, एन आर एन मोडेल भिलेज (लाप्राक), क्युलुम्चेत परिदृश्य, धार्चे चिंकार (प्राकृतिक शिवलिङ्ग), ह्यारि हिल (डम्फु डाँडा) लापु वेसि, भि.सि. हिल (रुकाङ डाडा), थमन गुरुङ भि.सि. पार्क (सिङ्ला), सगरमाथा आरोहि पार्क भुमेकाङ (लाप्राक), क्याण्टी लिभर पुल (यारु खोला), दिदी वहिनी हिल (यारु वगर), गणेश कुण्ड (रुन्चेत), गणेश हिमाल वेश क्याम्प (हुल्चुक), काला पोखरी (रुन्चेत), ताम्लाकोट (केरौजा), खोर्ला कोट, चुङकाङ (भिरकोट) गुम्दा, सातकन्या देवि पोखरी (याम गाउँ), दुध पोखरी (उहिया), रुप्चे ताल (लाप्राक) पर्दछन ।

धार्चेको खुल्ला संग्रहालय अन्तर्गत खोर्ला बेसीको पहरोमा खोपिएको बुद्धको मुर्ति

आरोही पार्क (फ्रेन्च पार्क)

यारुबगरस्थित क्यान्टीलिभर पुल

२.२ गाउँपालिकाको मानवीय संसाधन

नवगठित गाउँपालिकाको पहिलो निर्वाचन २०७४ बैशाख ३१ गते सम्पन्न भई हाल सोही निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू मार्फत गाउँपालिकाको कार्य संचालन भई आएको छ।

यस गाउँपालिकामा आर्थिक प्रशासन तथा स्वीकृत संगठन संरचना अनुसार गाउँपालिकामा प्रशासन योजना तथा अनुगमन शाखा, पूर्वाधार विकास तथा वातावरण व्यवस्थापन शाखा, सामाजिक विकास शाखा, शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, स्वास्थ्य र कृषि पशु तर्फका निकायहरू गरी जम्मा ७ वटा शाखाहरू, १ आन्तरिक लेखा परिक्षण ईकाई र ७ वटा वडा कार्यालयहरूमा विभाजन गरिएको छ। गाउँपालिकाले प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा अन्तर्गत रहने गरि राजस्व इकाई गठन गरेको छ जसमा ना.सु. १ जना र खरिदार २ जना गरि जम्मा ३ जना कर्मचारीको दरबन्दी राखिएको छ। धार्चे गाउँपालिकाले हालको अवस्थामा कर्मचारीको अभावमा संघिय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट प्रस्ताव गरिएको तपशिलमा उल्लेखित संगठन संरचना अनुसार कार्य सञ्चालन गर्न सकिएको छैन।

धार्चे गाउँपालिकाका लागि संघिय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयबाट प्रस्ताव गरिएको संगठन संरचना

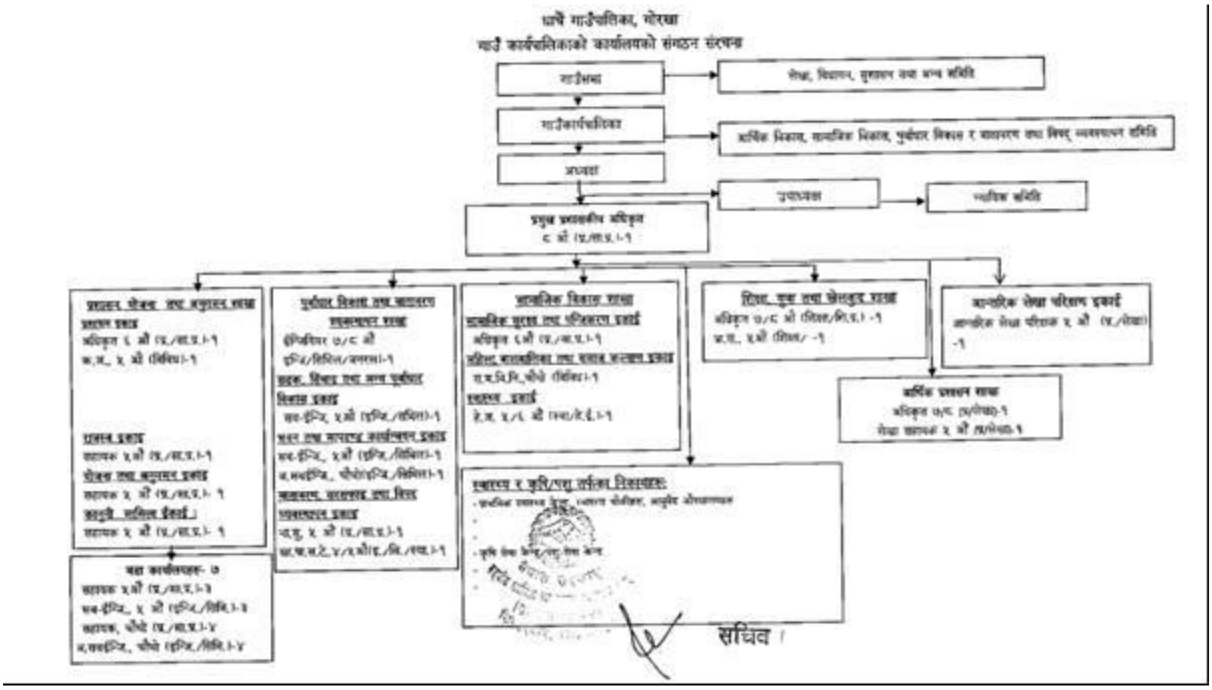

हाल गाउँपालिकामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका १: गाउपालिकाका कर्मचारीह□को विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरबन्दी	पदपूर्ति	
			स्थायी	करार
१	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	१	१	
२	इन्जिनियर	१	१	
३	स्रोत व्यक्ति, शिक्षा शाखा	१	१	
४	भेटेरीनरी र कृषि	२	२	
५	जनस्वास्थ्य शाखा प्रमुख	१	१	
६	नायब सुब्बास्तर	२०	२०	
७	खरीदार स्तर	६	६	
८	कार्यालय सहायक	६		६
९	कार्यालय सहयोगी	५		५
जम्मा		**४३**	**३२**	**११**

२.३ राजश्व शाखाको अवस्था

यस गाउँपालिकामा राजश्व शाखा गठन गरिएको छैन । ७ वटै वडाबाट आन्तरिक आयको संकलन वडा सचिव मार्फत भइरहेको छ । गाउँपालिकाबाट अभिलेख राखेर रसिद प्याडहरू वडा सचिवले लैजाने र संकलन गरिएको राजश्व मासिक रुपमा बैकमा जम्मा गरी भौचरसहित गाउँपालिकामा अभिलेख राख्ने गरिएको छ । गाउँपालिकाबाट संकलन गर्ने परिक्षा शुल्क, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, टेण्डर फर्म बिक्री जस्ता शिर्षकबाट संकलन गर्ने काम ना.सु. श्री लाल प्रसाद भट्टराईबाट गरिदै आएको छ । गाउँपालिकास्तर र वडाबाट संकलन भएको रकमको अभिलेख लेखापाल श्री गणेश बहादुर रानामार्फत गरिदैं आएको छ ।

२.४ गाउँपालिकाको भौतिक सम्पत्ति

गाउँपालिकाको कार्यालय वडा नं. ५ को माछीखोलामा रहेको छ । गाउँपालिकाको आफ्नै भवन नभएकोले घर भाडामा लिएर सञ्चालनमा ल्याइएको छ । भाडामा लिइएको भवनमा पनि प्रयाप्त संख्यामा कोठाहरू नभएकाले सबै शाखाहरू व्यवस्थित रुपमा सञ्चालन गर्न कठिनाई भएको छ । आफ्नै जग्गामा भवन निर्माण गर्नकालागि जग्गाको खोजी भइरहेको छ । गाउँपालिकासँग बोलेरो जीप १ वटा, १० वटा मोटरसाइकल रहेका छन । ७ वटा वडाहरू मध्ये वडा नं १, २, ३, ५ र ६ मा पक्की भवनमा सञ्चालन गरिएको छ । वडा नं ४ र ७ मा कच्ची भवनमा सञ्चालन गरिएको छ । गाउँपालिकामा ९ वटा ल्यापटप, ४ वटा प्रिन्टर र १ वटा फोटोकपि मेसिन रहेको छ । ७ वडामा एक एक वटा ल्यापटप र डेस्कटप कम्प्युटर रहेका छन । ७ वटै वडाहरूमा एक एक वटा फोटोकपि मेसिन र प्रिन्टर रहेको छ । गाउँपालिकामा इन्टरनेटको सुविधा पनि राखिएको छ । गाउँपालिकाको कार्यालय तथा सबै वडाहरूमा महाविर पुनको सौजन्यता निशुल्क वाइफाईको व्यवस्था गरिएको गरिएको भएतापनि वडा नं १, २, ३ मा प्रभावकारी नेटवर्क अभावमा इन्टरनेटको सुविधा पुग्न सकेको छैन ।

परिच्छेद – तीनः स्थानीय तहको राजस्व अधिकार तथा आय सम्भाव्यता

यस परिच्छेदमा उपलब्ध कानुनी व्यवस्था अनुसार गाउँपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको सम्भाव्यतालाई शिर्षकगत रुपमा विस्तृतमा विश्लेषण गरिएको छ । यसबाट आन्तरिक आय परिचालनको अवस्था तथा सम्भावनाको विस्तृत विश्लेषण भई पहिचान गरिएको राजश्वको दायरा, समस्या तथा चुनौतिहरूलाई राजस्व सुधार कार्ययोजनाले सम्बोधन गर्ने विश्वास लिइएको छ ।

३.१ स्थानीय तहको राजस्व अधिकार सम्बन्धी संवैधानिक तथा कानुनी व्यवस्था

नेपालको संविधान, २०७२ ले स्थानीय तहलाई राजस्व सम्बन्धी तपशिलमा उल्लेखित अधिकार प्रदान गरेको छ :

- सम्पत्ति कर
- मनोरञ्जन कर
- सवारी साधन कर
- घर जग्गा बहाल कर
- विज्ञापन कर
- व्यवसाय कर
- घर जग्गा रजिष्ट्रेशन दस्तुर
- प्राकृतिक स्रोतको आय
- सेवा शुल्क दस्तुर
- दण्ड जरिवाना

यसै गरी संघीय कानुनले (**स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४**) स्थानीय तहलाई आय संकलनकालागि तपशिलमा उल्लेखित अधिकार प्रदान गरेको छ :

(क) गाउँपालिका वा नगरपालिकाको एकल अधिकारः

कर

- सम्पत्ति करः आफ्नो क्षेत्रभित्रको घर र घरजग्गामा । (आर्थिक ऐन २०७५ र केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन २०७५ वाट संसोधित व्यवस्था)
- भूमि कर (मालपोत)ः सम्पत्ति कर लगाउने भनि तोकिएको घरजग्गा वाहेकको अन्य जग्गामा (आर्थिक विधयक २०७५ वाट संसोधित व्यवस्था)
- घर जग्गा बहाल करः कुनै व्यक्ति वा संस्थाले भवन, घर, पसल, ग्यारेज, गोदाम, टहरा, छप्पर, कारखाना, जग्गा वा पोखरी पूरै वा आंशिक तवरले बहालमा दिएकोमा
- व्यवसाय करः पूँजीगत लगानी र आर्थिक कारोबारको आधारमा
- सवारी करः टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सामा
- जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर : आफ्नो क्षेत्रभित्र ऊन, खोटो, जडीबुटी, बनकस (खर), कवाडी माल, जीवजन्तुको हाड, सीङ, प्वाँख, छालाको ब्यवसायिक उपयोग गरे बापत

शुल्क

- बहाल विटौरी शुल्क : आफुले निर्माण, रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाट, बजार वा पसल वा सरकारी जग्गामा बनेका संरचनाको उपयोग बापत
- पार्किङ् शुल्क : आफ्नो क्षेत्रभित्र कुनै सवारीलाई पार्किङ्ग सेवा उपलब्ध गराए बापत ।

सेवा शुल्क

- आफ्नो क्षेत्रभित्र सञ्चालनमा रहेका केबलकार, ट्रेकिङ्ग, कायकिङ्ग, बञ्जी जम्प, जिपफ्लायर, प्याराग्लाइडिङ्ग आदि मनोरञ्जन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा वा व्यवसायमा
- आफुले निर्माण, संचालन वा व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार वा उपलब्ध गराएको देहायको सेवामा सेवामा*(खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, फोहरमैला व्यवस्थापन, सरसफाई, ढल निकास, सडक बत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्यायामशाला, पर्यटकीय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल आदि)*
- अचल सम्पत्ति वा अन्य कुनै विषयको मूल्यांकन सेवा शुल्क
- सिफारिस सम्बन्धी कुनै सेवा शुल्क

दस्तुर

- दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुरः
  - *एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग*
  - *ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, खरीढुङ्गा, स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग*
- नक्सा पास दस्तुर
- पंजिकरण ब्यवस्थापन दस्तुर
- वडा मार्फत् गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर

विक्री गर्न सक्ने *(केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन २०७५ वाट संसोधित ब्यवस्था)*

- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्र वाताबरणीय प्रभाव मूल्यांकन तथा प्रारम्भिक वाताबरणीय परीक्षणबाट तोकिएको परिमाणमा स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा एवं माटोजन्य बस्तुको विक्री गर्न सक्ने ।
- गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गामा रहेको काठ दाउरा, जराजुरी, दहत्तर बहत्तर आदिको विक्री गर्न सक्ने ।
- यस्तो विक्रीबाट प्राप्त रकम गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

सामुदायिक वनबाट आय प्राप्त गर्ने *(केही नेपाल ऐनलाई संसोधन गर्न बनेको ऐन २०७५ वाट संसोधित ब्यवस्था)*

- सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावार बिक्री तथा उपयोग सम्बन्धी आफ्नो वार्षिक कार्ययोजना बनाई गाउँपालिका तथा नगरपालिकाबाट स्वीकृत गराउनु पर्ने ।
- वन पैदावारको बिक्री वापत प्राप्त हुने रकमको दश प्रतिशत रकम सम्बन्धित गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

(ग) प्रदेश तथा संघीय कानून अनुसार प्राप्त हुने (दफा ११ (४)) :

- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी
- खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी
- सामुदायिक वनको संचालन व्यवस्थापनबाट प्राप्त रोयल्टी
- प्राकृतिक स्रोत साधन र सेवा शुल्क रोयल्टी

- खनिज पदार्थको उत्खनन रोयल्टी
- पानी घट्ट, कुलो पैनी जस्ता सेवाबाट रोयल्टी
- खानेपानी महसुल
- स्थानीय साना सतह तथा भूमिगत सिंचाई सेवा शुल्क
- स्थानीय स्तरमा जडिवुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार उत्पादन, संकलन, प्रसोधन र बजार व्यवस्थापन
- जनरल अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, निदान केन्द्र र स्वास्थ्य संस्थाको दर्ता, संचालन अनुमति
- स्थानीय सार्वजनिक यातायातको रुट अनुमति, नवीकरण
- इन्टरनेट सेवा, टेलीसेन्टर, केवल, तारविहिन टेलिभिजन प्रसारण अनुमति, नवीकरण
- स्थानीय तहका पत्रपत्रिकाको दर्ता

संघीय कानुन (**अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४**) अनुसार स्थानीय तहलाई निम्नअनुसार वित्तिय अधिकार प्रदान गरेको छ :

(क) एकल कर प्रशासन सम्बन्धी व्यवस्था (आर्थिक विधेयक २०७५ बाट संसोधित व्यवस्था)

(क) सवारी साधन करको दर प्रदेशले लगाउने र उठाउने । तर टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा र विद्युतिय रिक्सामा सवारी साधन करको दर गाउँपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने

(ख) घरजग्गा रजिश्ट्रेशन शुल्कको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने ।

(ग) मनोरंजन करको दर प्रदेशले लगाउने र गाउँपालिका वा नगरपालिकाले उठाउने

(घ) विज्ञापन करको दर गाउँपालिका वा नगरपालिकाले लगाउने र उठाउने

(ख), (ग) र (घ) बमोजिमको करबाट उठेको रकममध्ये ६० प्रतिशत रकम गाउँपालिका वा नगरपालिकाको संचित कोषमा जम्मा गरी ४० प्रतिशत रकम मासिक रुपमा प्रदेश सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

(ङ) प्रदेशले सवारी साधन कर करबाट उठेको रकम प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने ।

- *प्रदेश विभाज्य कोषमा जम्मा भएको रकम ६० प्रतिशत रकम प्रदेश सरकारलाई र ४० प्रतिशत स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गरिने*
- *आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहलाई बाँडफाँड गर्ने*
- *प्रदेशले मासिक रुपमा सम्बन्धित स्थानीय सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने*

(ख) राजस्व बाँडफाँड

- नेपाल सरकारले संकलन गरको मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तशुल्कबाट संकलन भएको रकमको १५ प्रतिशत स्थानीय बिभाज्य कोषमा जम्मा हुने
  - *आयोगले निर्धारण गरेको आधार र ढाँचा बमोजिम बाँडफाँड हुने*
  - *स्थानीय सञ्चित कोषमा मासिक रुपमा प्राप्त हुने*
- प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँड आयोगको सिफारिसमा प्राकृतिक स्रोतको उपयोगबाट प्रभावित हुने स्थानीय तहलाई २५ प्रतिशत

- *प्राकृतिक स्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टी वार्षिक रुपमा प्राप्त हुने*

(ग) अनुदान

- वित्तिय समानीकरण अनुदानः खर्चको आवश्यकता र राजस्वको क्षमताको आधारमा आयोगको सिफारिसमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त
- सशर्त अनुदानः कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न आयोगले तोकेको आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- समपूरक अनुदान : पूर्वाधार बिकास सम्बन्धी कुनै योजना कार्यान्वयन गर्न योजनाको कुल लागतको अनुपातका आधारमा संघ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने
- बिशेष अनुदान : कुनै खास उद्देश्य र योजनाको लागि संघ र प्रदेशबाट

(घ) बैदेशिक सहायता तथा आन्तरिक ऋण

- नेपाल सरकारको पूर्व स्वीकृति लिएरमात्र बैदेशिक अनुदान वा सहयोग लिन वा बैदेशिक अनुदान वा सहयोगमा योजना वा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न गराउन सक्ने
- नेपाल सरकारको सहमति लिएरमात्र वित्त आयोगले सिफारिस गरेको सिमा भित्र आन्तरिक ऋण लिन सक्ने
- नेपाल सरकारसँग मनासिब कार्यकालागि ऋण लिन सक्ने

उपरोक्त व्यवस्थाहरूले स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन सक्ने आयका स्रोतहरूलाई ब्याख्या गरेको छ । स्थानीय तहले कानून बमोजिम बाहेक आफ्नो अधिकार क्षेत्रमा कुनै कर लगाउन, उठाउन र ऋण लिन नपाउने व्यवस्था हुनुका साथै निम्न अनुसारका थप व्यवस्थाहरू रहेका छन् ।

- कर लगाउँदा राष्ट्रिय आर्थिक नीति, बस्तु तथा सेवाको ओसार पसार, पूँजी तथा श्रम बजार, छिमेकी प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई प्रतिकुल असर नपर्ने गरी लगाउनु पर्ने (संवैधानिक व्यवस्था)
- कर नलाग्ने : कुटनीतिक नियोग, कुटनितिज्ञ, बैदेशिक ऋण वा सहायताबाट संचालित परियोजनाबाट हुने पैठारी, सामुहिक वा संयुक्त आवासको बिक्री नभएको स्टक, सामुहिक आवासको सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र
- सेवा शुल्क असुली कार्य आफै वा व्यवस्थापन करार वा सार्वजनिक निजी साझेदारीबाट गर्न सक्ने

३.२ आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकालाई प्राप्त कानुनी अधिकारको आधारमा सम्भाब्य आय शिर्षकहरूको परिचालन अवस्थाको विश्लेषण गरिएको छ । यसले गाउँपालिकामा सम्भावना भएका आय शिर्षकहरूको संभाव्यता, संकलनको अवस्था तथा दरको निर्धारणको अवस्थालाई देखाउछ ।

तालिका २: गाउपालिकाको आन्तरिक आय परिचालनको वर्तमान अवस्था

क.सं.	आयका शिर्षक	सम्भावना	संकलन	दर निर्धारण
क.	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)	छ	भएको	भएको
२	सम्पत्ति कर	छ	नभएको	नभएको
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)	छैन		
४	घर जग्गा बहाल कर	छ	भएको	भएको
५	व्यवसाय कर	छ	नभएको	भएको
६	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर	छ	नभएको	नभएको
ख.	**गैर कर**			

क.सं.	आयका शिर्षक	सम्भावना	संकलन	दर निर्धारण
१	स्लेट, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा एवम् माटोजन्य वस्तुको विक्री	छ	नभएको	नभएको
२	काठ, दाउरा, जाराजुरी, दहत्तर, बहत्तर बिक्री	छ	नभएको	नभएको
३	वन पैदावर (सामुदायिक वनको) बिक्रीबाट प्राप्त आय	छ	नभएको	नभएको
४	नक्सापास दस्तुर	छ	नभएको	भएको
५	व्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क	छ	भएको	भएको
६	बहाल विटौरी शुल्क	छ	नभएको	नभएको
७	पार्किङ्ग शुल्क	छ	नभएको	भएको
८	अस्पताल संचालन	छैन	नभएको	नभएको
९	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क	छ	नभएको	भएको
१०	स्थानीय खानेपानी महसुल	छ	नभएको	नभएको
११	स्थानीय विद्युत महसुल	छ	नभएको	नभएको
१२	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपफ्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवा शुल्क	छ	नभएको	नभएको
१३	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवा शुल्क (खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति,शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, ब्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, धोविघाट, सडक, बसपार्क, पुल आदि	छैन	नभएको	नभएको
१४	मूल्यांकन सेवा शुल्क	छ	नभएको	भएको
१५	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म	छ	भएको	भएको
१६	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क	छैन	नभएको	नभएको
१७	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	छ	भएको	भएको
१८	दण्ड जरिवाना	छ	भएको	भएको

माथि उल्लेखित तालिकाका आधारमा विश्लेषण गर्दा गाउँपालिकाले कर तर्फ ६ वटा शिर्षकहरूमध्ये सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा) बाहेक अन्य ५ वटा शिर्षकहरूमा आय संकलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । जसमध्ये गाउँपालिकाले हालसम्म ३ वटा शिर्षकहरूको करका दरहरू निर्धारण गरेता पनि माघ मसान्तसंम मालपोत कर मात्र संकलन भइरहेको छ भने घर जग्गा बहाल कर संकलन हुने अवस्थामा रहेको छ । त्यसैगरि

गैर कर तर्फ समग्रमा जम्मा १८ वटा शिर्षकहरू मध्ये १५ वटा शिर्षकहरूबाट आय संकलन गर्ने सम्भावना देखिन्छ । ८ वटा शिर्षकहरूमा दर निर्धारण गरिएको भएको भएतापनि ४ वटा शिर्षकहरूबाट मात्र राजश्व संकलन भइरहेको छ ।

३.३ आन्तरिक स्रोत तर्फका राजस्व संकलनको प्रमुख क्षेत्र र सम्भावना विश्लेषण

३.३.१ कर राजस्व

क. सम्पत्ति कर

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले सम्पत्ति कर लगाउन पूर्व तयारी गर्ने योजना भएतापनि हालसम्म यसको शुरुवात भएको छैन र गाउँपालिकाले दर निर्धारण गरी करलाई कार्यान्वयनमा ल्याइएको छैन । विगतका आ.व.मा जस्तै चालु आ.व.मा पनि मालपोत कर नै संकलन गरिएको छ ।

संभाव्यता: गाउँपालिकाले सम्पत्ति कर लगाउँदा घर र सो घरले चर्चेको जग्गा (दोब्बर सम्म) मा सम्पत्ति कर लगाई बाँकी रहेको जग्गा र घर नभएको जग्गामा मालपोत लगाउने प्रावधान रहेको छ । गाउँपालिकामा करीब ४००० घरधुरी भएको अनुमान गरिएको छ । ती घर र घरले चर्चेको जग्गामा सम्पत्ति करको दर औषतमा रु २५० कायम गर्दा रु १०,००,००० संकलन हुन सक्ने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू:

- सम्पत्ति कर तयारी समिति गठन गरी कर व्यवस्थापन कार्यविधि तयार गर्नुपर्ने
- गाउँपालिका र वडास्तरमा सम्पत्ति कर संम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
- आर्थिक ऐनमा सम्पत्ति करको दर निर्धारण गरी कर संकलनको लागि सफ्टवेयरको व्यवस्था गर्ने ।

ख) मालपोत (भुमिकर)

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा मालपोतको दर उल्लेख गरी संकलन गरिआएको छ । १० रोपानी सम्म रु २०० एकमुष्ट र त्यसपछिको प्रति रोपनीमा रु ५ लिएको छ, जुन कम सम्पत्ति हुनेलाई धेरै दरबाट र धेरै हुनेलाई थोरै दरबाट मालपोत लिएको देखिन्छ । गत आ.व. मा रु ५,१६,१३९ संकलन गरेको थियो भने चालु आवको कार्तिक मसान्त सम्म रु ४०६८.५० संकलन गरेको छ ।

संभाव्यता: सम्पत्ति करकालागि आवश्यक पूर्वाधार खडा नभइसकेकाले हालको अवस्थामा मालपोत नै उपयुक्त देखिन्छ । यस गाउँपालिकामा २०६८ सालको जनगणना अनुसार ३१२८ घरधुरी रहेको र २०७२ सालको भुकम्पपश्चात भुकम्पको लाभग्राही सुचीमा पर्नकालागि दाजुभाई छुट्टिएर परिवार संख्या बढेको देखिन्छ । एक घरमा एक भन्दा बढी व्यक्तिको नाममा पनि घर जग्गा हुने भएकाले करीब ४००० करदाता भएको अनुमान गरिएको छ । ती करदाताबाट औषत करको दर २५० का दरले संकलन गर्दा रु १०,००,००० संकलन हुने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू: यस गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको निकै महत्वपूर्ण स्रोत मालपोत कर भएकोले यसलाई प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्न गाउँपालिकाले निम्न पक्षहरूमा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ :

- मालपोतको दर पुनरावलोकान गरि परिमार्जन गर्ने (करको दर प्रगतिशिल बनाउने) ।
- मालपोतकोलागि जग्गाको अभिलेख राख्ने ।
- वडा कार्यालयले असुल गर्ने मालपोतको अभिलेख गाउँपालिकामा नियमित रुपले आउने व्यवस्था गर्ने र बर्षमा कम्तिमा १ पटक चेतनामूलक कार्य संचालन गर्ने ।
- मालपोत र सम्पत्ति कर एकै पटक लिने गरि एकिकृत असुली व्यवस्था लागु गर्ने ।

ग) घरजग्गा बहाल कर

हालको अवस्थाः गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्दै कोठा भाडा लगाउने घरधनी वा संझौता बमोजिम बहाल रकमको १० प्रतिशत असुल गर्ने व्यवस्था गरेको छ । सबै वडाहरू ग्रामीण क्षेत्रमा पर्ने भएकोले घर भाडामा लाग्न सक्ने परिस्थिति छैन । हालसम्म बहाल करबाट आय संकलन भएको छैन । गाउँपालिकाको केन्द्र माछीखोलामा सारिए पश्चात यस क्षेत्रमा गाउँपालिका, सहकारी कार्यालय, बैक तथा अन्य संघसंस्थाहरू भाडामा बस्न थालेको छन ।

संभावनाः माछीखोलामा केन्द्र स्थापना भएपछि संघसस्थाहरू तथा बैकहरू भाडामा बस्ने क्रम बढ्दो छ । यस्ता संस्थाहरूले घर भाडामा लिंदा बहाल कर तिर्नुपर्ने भएकाले यस आर्थिक वर्षदेखि बहाल करमा पनि राजश्व संकलन हुने देखिन्छ । यी सबै अवस्थालाई मध्यनजर गर्दा घर बहाल करको शिर्षकबाट करीब ५० करदाताबाट २ लाख राजश्व संकलन हुने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरूः

- गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण तयार पार्दा बहालमा भएका घरजग्गा तथा बहालमा लाग्न सक्ने घरहरूको लगत संकलन गरी अद्यावधिक गर्ने ।
- घर बहाल कर संकलन निर्देशिका तयार गरि लागु गर्ने ।

घ) व्यवसाय कर

हालको अवस्थाः गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा यस क्षेत्रभित्र व्यापार, व्यवसाय वा सेवामा पुँजीगत लगानी र आर्थिक कारोवारको आधारमा व्यवसाय कर लगाउने व्यवस्था गरेको छ । व्यवसायहरूलाई व्यवसायको किसिम र आकारको आधारमा वर्गिकरण गरी करको दर निर्धारण गरेको छ । करको दर न्यूनतम रु १०० देखि अधिकतम रु ५००० सम्म रहेको छ तर हालसम्म असुली शुन्य छ ।

संभावनाः यस गाउँपालिकाको माछीखोला, लापुवेशी, खोर्लाबेशी, दोभान, यारुबगर, लाप्राक, रिचुलङ क्षेत्रमा व्यापार व्यवसाय रहेको छ । गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेका व्यवसायहरुको किसिमअनुसारका संख्यासम्बन्धी तथ्यांक तत्काल उपलब्ध छैन । हालसालै केन्द्रीय तथ्यांक विभागले प्रकाशन गरेको राष्ट्रिय आर्थिक गणना २०१८ को प्रारम्भिक नतिजाअनुसार यस गाउँपालिकामा जम्मा ५३४ वटा व्यवसाय रहेका र ९७५ जना उक्त व्यवसायमा संलग्न रहेको देखिन्छ । उल्लेखित व्यवसायहरुबाट औषत रु ४०० का दरले संकलन हुँदा रु २१३,६०० संकलन हुने देखिएको छ ।

सुधारका पक्षहरूः गाउँपालिकाको व्यवसाय कर संकलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- उद्योग वाणिज्य संघको इकाई गठन गरी सो इकाई मार्फत व्यवसाय करको दरमा सहमति कायम गर्ने ।
- व्यवसायीहरूको तथ्याङ्क संकलन गरी गाउँपालिकामा दर्ता हुने व्यवस्था शुरु गर्ने र प्रचार प्रसार गर्ने ।
- गाउँपालिका क्षेत्रमा व्यवसाय गर्नको लागि व्यवसाय संचालन इजाजत लिनुपर्ने व्यवस्था अनिवार्य गर्ने ।
- व्यवसाय कर संकलन टोली गठन गरी वर्षमा १ पटक व्यवसाय कर संकलन अभियान संचालन गर्ने ।

ङ) जडिवुटी, कवाडी, जीवजन्तु कर

हालको अवस्थाः यो गाउँपालिकामा यार्सागुम्वा, जटामसी, चिराइतो, लौठसल्ला, सतुवा, कुट्की, मुसली, काउलो, वनलसुन, पाषाणभेद, सुगन्धवाल, जिवन्ती, शिलाजित, नागवेली, तेजपात, निरमसी पद्मचाल, मजिठो, भ्याउ, गामाडोल, बेलाडोना, सुगन्धकोकिला, सोमलता आदि जातका महत्वपूर्ण प्रजातिहरू पाइन्छन् र त्यसको

व्यवसायीक कारोवार भईरहेको छ । सामुदायिक वनले यस्ता वस्तुको संकलन तथा विक्री गरि आएको छ तर गाउँपालिकाले हालसम्म यसकोलागि कर निर्धारण गरेको छैन ।

संभावनाः

गाउँपालिका क्षेत्रबाट करिव २००० किलो जडीबुटी संकलन गर्न सकिने सम्भावनाको आंकलन गरिएको छ । विविध प्रकारका जडिबुटीहरूको निकासी गर्दा औषतमा प्रति किलो रु १२५ का दरले कर लिंदा रु २५०,००० संकलन हुने संभावना देखिन्छ । कवाडी मालसामानको निकासी गर्नकालागि बाह्रै महिना सञ्चालन हुन सक्ने स्थायी सडकको सुविधा नभएकोले तत्काल यस शिर्षकमा संभावनाको लेखाजोखा गरिएको छैन ।

सुधारका पक्षहरूः कवाडी, जडिवुटी र जीवजन्तु कर संकलनमा सुधार ल्याउनका लागि निम्न कार्यहरू गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

- गाउँपालिका क्षेत्रमा संकलन तथा व्यवसायिक उपयोग हुने परिमाण सम्बन्धी आवश्यक तथ्यांक संकलन गर्ने ।
- जडिबुटीको किसिम अनुसार करको दर निर्धारण गरि आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्ने ।

३.३.२ गैर कर राजस्व

क) स्लेट, ढुंगा, गिट्टी, बालुवा एवम् माटोजन्य वस्तु बिक्री

हालको अवस्थाः यस गाउँपालिका हुँदै बग्ने बुढी गण्डकी नदि, माछीखोला लगाएत अन्य खोलाबाट ढुङ्गा, गिट्टी तथा वालुवा उत्पादन भई गाउँपालिका क्षेत्रमा उपयोग भई आएको छ । गाउँपालिकाले बुढी गण्डकी नदी तथा माछी खोलाबगरको नदिजन्य पदार्थ संकलन गरी बिक्री गर्नकालागि प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE) प्रतिवेदन तयार गरी जिल्ला समन्वय समितिबाट स्वीकृति गराई सोही आधारमा ठेक्काको लागि रु ९५ लाखमा बोलपत्र आव्हान गर्दा पहिलो पटक कुनैपनि फर्मले आवेदन गरेनन् । दोस्रो पटकमा घाटहरु अलग अलग गरी शिलबन्दी बोलपत्र आव्हान गर्दा पनि बोलपत्र फारम नै बिक्री हुन सकेन । बुढी गण्डकी नदि किनारबाट ट्र्याक्टर तथा खच्चरबाट अवैध रुपमा उत्खनन गरिएको छ । नदिबाट बाहिर ल्याई आवासिय क्षेत्रसम्म लैजाने राम्रो बाटो नभएकोले ढुवानीमा समस्या देखिन्छ । पूर्व वातावरणीय परिक्षणको प्रतिवेदन अनुसार उत्खनन तथा संकलन गर्न सकिने स्थानहरूमा यारु बगर, लापुबेशी, खानीबेशी, तथा माछी खोला बगर रहेको छन । उत्खनन गर्न सकिने नदिजन्य पदार्थ तथा संकलन हुन सक्ने कुल राजश्व सम्बन्धी विवरण देहायको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ३: नदिजन्य पदार्थ उत्खनन परिमाण सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	नदिजन्य पदार्थ	जम्मा
१	दैनिक उत्खनन सिफरिस गरिएको (क्यू.मि.)	२५०
२	वार्षिक उत्खनन सिफरिस गरिएको (क्यू.मि.)	६७, ५००
३	वार्षिक उत्खनन सिफरिस गरिएको (क्यू.फुट.)	२३८३७४०
४	राजश्व प्रति क्यू. फुट (गण्डकी प्रदेश सरकारले निर्धारण गरेको दरको आधारमा प्रस्तावित)	रु.४
	कुल राजश्व (प्रति वर्ष)	रु ९५३४९६०

स्रोत : प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षण प्रतिवेदन २०७५

संभावनाः प्रारम्भिक वातावरणीय परिक्षणको प्रतिवेदन अनुसार बुढी गण्डकी नदि तथा माछी खोलाको विभिन्न स्थानबाट करीब रु ९५ लाख बराबरको नदिजन्य पदार्थ उत्खनन गरी बिक्री गर्न सकिने कुल सम्भावना देखिन्छ । उक्त सम्भावना भएतापनि ढुवानीकालागि भरपर्दो सडक सञ्जाल नभएकोले र भुकम्प पश्चात नयाँ घरहरू बन्ने क्रम करीब अन्तिम चरणमा रहेको हुनाले सम्पूर्ण रकम संकलन हुने सम्भावना देखिदैन । हालको अवस्था र

आगामी आ.व.मा हुन सक्ने निर्माणको सम्भावना आंकलन गर्दा आगामी आ.व.मा यस शिर्षक बाट जम्मा रु. ४५ लाख राजश्व संकलन गर्न सकिने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरू:

- IEE प्रतिवेदनले एकीन गरेको परिमाणमा ठेक्का नलागेकाले अमानतबाट बिक्री गर्नकालागि आवश्यक प्रक्रिया मिलाउने ।
- नदिजन्य पदार्थको उत्खनन निर्वाध रुपमा भइरहेकोले त्यसलाई गाउँपालिकाले रोक्नकालागि पहल गर्नुपर्ने ।
- नदिजन्य पदार्थको निकासी गर्न सडक निर्माणमा संलग्न भएको नेपाली सेनासंग समन्वय गरी सहजीकरण गर्ने ।

ख) बहाल विटौरी शुल्क

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले आफुले रेखदेख वा सञ्चालन गरेको हाटबजार र सरकारी जग्गामा वनेका संरचनाको उपयोग गरेवापत बहाल विटौरी शुल्क लगाउन पाउने कानुनी व्यवस्था छ । गाउँपालिकाले आर्थिक ऐनमा बहाल विटौरी शुल्क लगाइने व्यहोरा उल्लेख गरेता पनि दर निर्धारण गरेको छैन ।

संभावना: यस गाउँपालिकाको वडा नं ३ स्थित खोर्लाबिशी, वडा नं १ को यारुवगरमा अस्थायी टहरा निर्माण गरी, माछीखोला तातोपानी क्षेत्रमा जात्रा लाग्दा, तथा हाट बजारको शुरुवात गरी बहाल विटौरी शुल्क संकलन गर्न सक्ने सम्भावना देखिन्छ । हाट बजार तथा जात्रा व्यवस्थित गरी यस शिर्षकबाट रु ५० हजार संकलन हुन सक्ने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू:

- हालसम्म दर्ता कायम नभएका ऐलानी जग्गाको अभिलेख राखी बहाल विटौरी शुल्क लिन सक्ने सम्भावनाको अध्ययन गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- बहाल विटौरी शुल्ककालागि वडा नं ३ को खोर्लाबिसी तथा वडा नं १ को यारुबगरमा संरचना तयार पारी बहाल विटौरी शुल्क लगाउन पहल गर्ने ।
- बहाल विटौरी शुल्कको दर निर्धारण गरि आर्थिक ऐनमा उल्लेख गर्ने ।

ग) नक्सा पास दस्तुर :

हालको अवस्था: गाउँपालिकाले नक्सापास दस्तुरको दर आर्थिक ऐनमा निर्धारण गरेको छ । घर निर्माण नक्सापास गर्दा ढलान घरको रु २ प्रति वर्ग फिट, ढलान नगरेको घरको रु १ प्रति वर्गफिट र माटोले जडान गरेको घरको रु ०.५ प्रति वर्ग फिट निर्धारण गरेको छ । आर्थिक ऐनमा राजश्वका दर उल्लेख गरिएको भएता पनि हालसम्म रकम संकलन भएको छैन ।

सम्भावना: यस गाउँपालिकाको घोषणा तथा सडकको समेत पहुँच हुँदै जाँदा यस क्षेत्रमा पक्की घरहरू निर्माण हुने क्रम बढ्ने देखिन्छ । पहिलेनै बनेका घरहरूको अभिलेखीकरण तथा नयाँ बन्ने घरको नक्सापास गर्ने गर्दा उल्लेख्य मात्रामा राजश्व संकलन हुने देखिन्छ । पुराना घरको अभिलेखीकरण तथा नयाँ घरको नक्सा पास दस्तुरबाट करीब रु १५०,००० राजश्व संकलन हुने देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरू: नक्सापास प्रकृयाले आयआर्जन मात्र नभई भवन निर्माण प्रकृयालाई नियमन समेत गर्ने भएकोले यसलाई प्रभावकारी बनाउने तर्फ पहल गर्न जरुरी देखिन्छ ।

- घरहरूको नक्सापास प्रकृया शुरु गर्ने ।
- नक्सापास लागु गर्नु पूर्व बनेका घरहरूको अभिलेखिकरणकालागि दस्तुर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

- नक्सापासको दर पुनरावलोकन गरि परिमार्जन गर्ने ।

- भुकम्पको लाभग्राही सुचीमा परी संघिय सरकारबाट रु ३ लाख सहयोग प्राप्त गरी निर्माण भएका घरहरूलाई पक्की घर सरह मानी नक्सापासको दायरामा ल्याउने ।

घ) व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर (दर्ता तथा अनुमति दस्तुर)

हालको अवस्थाः स्थानीय तहले एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म, सहकारी, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम, ट्युसन, कोचिङ, औषधि पसल, प्लटिङ्ग, ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो तथा स्लेट जस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग आदि कार्य गर्नको लागि अनुमति दिन र सो बापत दस्तुर संकलन गर्न सक्छन् । यो व्यवस्था भर्खैरै प्रचलनमा आएको स्थानीय तह सञ्चालन ऐनले गरेको हुनाले गाउँपालिकाले यस्तो शिर्षकबाट आय संकलन गर्न आर्थिक ऐनमा व्यवस्था गरेको छैन ।

सम्भावना : गाउँपालिका क्षेत्रमा संचालनमा रहेका स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म, घ वर्गको निर्माण इजाजत पत्र, सहकारी, विद्यालय आदि अनुमति प्रमाणपत्र दिई नियमित गर्नुपर्ने तथा नयाँ संचालनमा आउन चाहनेलाई इजाजत दिन सकिन्छ । हाल करिव ३० जति व्यवसायीक फर्महरू सञ्चालनमा रहेको अनुमान गरिएको छ । ती फर्महरूबाट दर्ता, अनुमति र नवीकरण गर्दा औसत दस्तुर रु. १००० लिइएको खण्डमा प्रति वर्ष रु. ३०,००० आय हुने सम्भावना देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरूः

- दर्ता तथा अनुमतिकालागि छुट्टै कार्यविधि तर्जुमा गर्ने ।

- आर्थिक ऐनमा दर्ता तथा अनुमति दस्तुरको दर निर्धारण गर्ने ।

ङ) सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर :

हालको अवस्थाः गाउँपालिकाले विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरको दर आर्थिक ऐन मार्फत निर्धारण गरी कार्यपालिकाको कार्यालय तथा वडाबाट संकलन गरिआएको छ । आर्थिक ऐनले सिफारिश तथा प्रमाणितको दर न्यूनतम रु २०० देखि रु १००० सम्म निर्धारण गरेको छ । यसबाट गत आर्थिक वर्षमा रु २,४२,५०१ संकलन भएको छ भने चालु आ.व.को कार्तिक मसान्तसम्ममा रु १,९०,३३० संकलन भएको छ ।

सिफारिस तथा प्रमाणित दस्तुर गाउँकार्यपालिका तथा वडा कार्यालयहरूबाट संकलन गरि आएको छ । वडाबाट संकलित सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुरबाट संकलित रकम वडा सचिवहरूले गाउँपालिकाको आर्थिक प्रशासन शाखामा मासिक रुपमा जम्मा गर्ने गरिएको छ ।

सम्भावनाः गाउँपालिकाको कार्यालय तथा ७ वटा वडा कार्यालयहरूबाट वार्षिक करिव ३५०० वटा विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा प्रमाणित हुने अनुमान गरिएको छ । वर्तमान दर अनुसार प्रति सिफारिश वा प्रमाणित औषत रु ३०० भएमा वार्षिक सिफारिश तथा प्रमाणितबाट रु १०,५०,००० आय संकलन हुने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

सुधारका पक्षहरूः

- विभिन्न किसिमका सिफारिश तथा दस्तुरहरूको वर्गिकरण गरि दस्तुरका दर पुनरावलोकन गरि परिमार्जन गर्ने ।

- सिफारिश वा प्रमाणित गर्नु पुर्व दस्तुर तिरे नतिरेको एकीन गर्ने ।

- दस्तुर नबुझाएसम्म सम्बन्धित अधिकारीले सिफारिश वा प्रमाणित नगर्ने ।

- वडाबाट संकलित दस्तुरहरू शिर्षक सहितको विवरण तयार गर्ने ।

च) सामुदायिक वनको वन पैदावार बिक्रीबाट प्राप्त हुने आय

हालैको स्थानीय शासन सञ्चालन ऐनको संशोधनपश्चात् सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिले वन पैदावारको बिक्रीबापत प्राप्त गर्ने रकमको दश प्रतिशत सम्बन्धित गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको सञ्चित कोषमा जम्मा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यस गाउँपालिकामा रहेका सामुदायिक वन तथा ती वनहरुबाट बिकी हुने वन पैदावरको परिमाण सम्बन्धी तथ्यांक नभएकाले आगामी आ.व.मा जम्मा रु. १ लाख संकलन हुन सक्ने अनुमान गरिएको छ ।

सुधारका पक्षहरूः

- गाउँपालिकामा रहेका सामुदायीक वना तथा वन पैदावर सम्बन्धी अभिलेख संकलन गर्ने ।
- सामुदायीक वन पैदाव बिकी तथा उपयोग सम्बन्धीको वार्षिक कार्ययोजना गाउँपालिकाले स्विकृत गर्ने ।
- आय संकलन सम्बन्धी प्रावधान आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने ।

परिच्छेद – चारः आय संकलनको संस्थागत क्षमता तथा संकलन अवस्था

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाले राजस्व परिचालनमा गरेका प्रयासहरू तथा आय संकलनको अवस्थालाई छोटकरीमा व्याख्या गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय संकलनको लागि संस्थागत क्षमतामा सुधार गर्न गर्नुपर्ने कार्यहरू पहिचान गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

४.१ राजस्व परिचालन सम्बन्धी नीति

गाउँपालिकाको प्रभावकारी राजस्व परिचालनका लागि कार्यपालिका बैठकले नेपालको संविधान र प्रचलित कानुनको अधिनमा रहि आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र परिचालन गर्न सक्ने राजस्वका श्रोत, दायरा र दर समेतको विश्लेषण गरि आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुन सक्ने राजश्वको अनुमान गर्ने प्रयोजनको लागि गाउँपालिका उपाध्यक्षको फुलमाया गुरुङ्गको संयोजकत्वमा देहाय बमोजिमको ६ सदस्यीय राजस्व परामर्श समिति गठन गरेको छ ।

तालिका ४: राजस्व परामर्श समिति

क.सं.	नाम	पद	समिति (जिम्वेवारी)
१	श्री फुलमाया गुरुङ्ग	गाउँपालिका उपाध्यक्ष	संयोजक
२	श्री बाबुराम पाण्डे	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
३	श्री निशा गुरुङ	महिला सदस्य	सदस्य
४	श्री धनकुमार घले	वडा अध्यक्ष (वडा नं. ६)	सदस्य
५	श्री ईन्द्र प्रसाद गुरुङ	वडा अध्यक्ष (वडा नं. ३)	सदस्य
६	श्री गणेश बहादुर रानामगर	आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

राजस्व परामर्श समितिले विभिन्न छलफल तथा बैठकहरू सम्पन्न गरि राजस्वका दरहरू तथा राजस्व सम्बन्धी नीतिगत निर्णयहरू गाउँ सभा समक्ष पेस गरेको थियो ।

पुनर्संरचित गाउँपालिकाको संवैधानिक व्यवस्थाको आधारमा गाउँपालिकाले चालु वर्षको लागि आर्थिक ऐन पारित गरेको छ । राजस्व परामर्श समितिको बैठक बसी आन्तरिक आयको दर प्रस्ताव गरि गाउँसभाले सो दर स्वीकृत गरेको छ । आयका शिर्षकगत दायरा तथा उक्त दायराका दरहरू राखी गाउँसभा मार्फत आर्थिक ऐन पारित गरिएको हो । यसका अतिरिक्त गाउँपालिकाले राजस्व परिचालन सम्बन्धी कुनै नीति तर्जुमा गरेको पाईदैन । गाउँ सभाद्वारा आ.व.२०७५।७६ को लागि आन्तरिक आय तर्फ जम्मा रु. १५ लाख संकलन हुने अनुमान गरेको छ ।

गाउँ सभाले** आ.व.२०७५।७६ **का लागि गरेका राजस्व सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरू :

- पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न २ वटा पाराग्लाइडिङ्ग खरीद गरी सञ्चालनमा ल्याइनेछ ।
- प्याराग्लाइडिङ्ग, क्यानोनिङ्ग, र्‍याफ्टिङ्ग, रक क्ल्याइमिङ्ग तथा जिप फ्लायडिङ्गको सम्भावना अध्ययनका लागि बजेट विनियोजन गरिनेछ ।
- धार्चे पर्यटन विकास समिति गठन गरी गा.पा.मा एक अधिकृत लेवलको दरवन्दि सिर्जना गरी पर्यटन डेक्स स्थापना गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने नीति अवलम्बन गरिने रुन्चेत, हुल्चुक भई कालोपोखरी हुँदै गणेश

कुण्ड तथा गणेश हिमाल आरोहणको रुटको पर्यटन पदमार्ग निर्माण, डकुमेन्ट्रि, म्यापिङ र गाइड बुक प्रकाशन गरिनेछ ।

- धार्चे डाँडा, रुकाङ डाँडा र कासीगाउँ डाँडा लाई भ्यू पोइन्टको रुपमा व्यवस्थापन गर्ने ।
- उहिया वेसिको तातोपानी सडकका कारण भत्किने सम्भावना रहेकोले खोर्लावेसीको डमरु खोलाको तातोपानीको अध्ययन अनुसन्धान गरी प्रतिवेदन तयार पारिनेछ तथा माछाखोलामा रहेको तातोपानी लाई व्यवस्थित गरी तातोपानी कुण्डको रुपमा प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक वजेटको व्यवस्था गरिनेछ ।
- पर्यटकीय रुडमा पर्ने धार्चेका सामुदायिक वन, राष्टिय वन क्षेत्रहरूलाई लिजमा लिने प्रक्रियालाई अगाडी बढाई धार्चे बाहिरको पर्यटन व्यवसायीहरूलाई लगानीको प्रसस्त मार्ग खुला गराउने र सात वटै वडामा दुई–दुई वटा होमस्टे निर्माणको लागि आवश्यक सामाग्रीको सहयोग गरिनेछ ।
- बढी कर तिर्ने व्यक्ति/फर्मलाई कार्यविधि बनाई पुरस्कृत गरिनेछ ।

४.२ विगतको आय परिचालनको अवस्था

गाउँपालिकाको विगत बर्षको आय परिचालनको अवस्था तलको तालिकामा दिईएको छ । गाउँपालिकाले गत आर्थिक वर्षमा मालपोत, घटना दर्ता, विविध प्रकारका सिफारिसबाट राजश्व संकलन गरेको थियो । गत आ.व.को यथार्थ संकलन र चालु आ.व.को प्रस्तावित आयको अवस्था देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ :

तालिका ५: गाउँपालिकाको आय संकलनको अवस्था (रु. हजारमा)

सि.न.	आय शीर्षक	यथार्थ	प्रस्तावित
		२०७४/७५	२०७५/७६
१	**आन्तरिक राजश्व**	११११९	१५००
१.१	**स्थानीय कर**	५१६	५००
	मालपोत संकलन	५१६	५००
२	**गैर कर राजश्व**	६०३	१०००
	सेवा शुल्क(घटना दर्ता शुल्क)	३८	५०
	दस्तुर(स्थानीय तहबाट हुने सिफारिस लगायतमा)	२४२	७००
	अन्य	३२३	२५०
३	**राजश्व बाँडफाँड**		६१४४०
३.१	संघिय राजश्व बाँडफाँड		५९७१५
३.२	प्रदेश राजश्व बाँडफाँड		१७२५
	कुल जम्मा क	**१,११९**	**६२,९४०**
४	**बाह्य अनुदान**		
४.१	**नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान**	**२०१,२९६**	**१४५,७००**
४.१.१	शर्शत अनुदान	४६,९४४	६१६००
४.१.२	वित्तिय समानीकरण अनुदान	१५४,३५२	८४१००
४.२	**प्रदेश सरकारबाट**	**०**	**११२२८**
४.२.१	शर्शत अनुदान		०
४.२.२	वित्तिय समानीकरण अनुदान		११२२८
	कुल जम्मा ख	**२०१,२९६**	**१५६,९२८**
	कुल जम्मा क र ख	**२०२,४१५**	**२१९,८६८**

४.३ गाउँपालिकाको आन्तरिक आयमा योगदान

गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको संरचना हेर्दा प्रमुख तीन स्रोतहरूमा क्रमशः मालपोत, सिफारिस दस्तुर तथा अन्य सेवा शुल्क रहेको छ । तलको तालिकामा गाउँपालिकाको आन्तरिक आयको स्रोत अनुसारको संरचना तथा तिनको कुल आन्तरिक आयमा योगदान देखाइएको छ । गाउँपालिकाको कुल आन्तरिक आयमा सबैभन्दा बढी स्थानीय करको योगदान ४६ प्रतिशत भन्दा बढी रहेको छ भने दोस्रो तथा तेस्रोमा क्रमशः दस्तुर तथा अन्य विविध आयको योगदान रहेको छ ।

तालिका ६: गाउपालिकाको आन्तरिक आयमा योगदान

आन्तरिक आय स्रोत	२०७४/७५ (यथार्थ)	प्रतिशत	२०७५/७६ (अनुमानीत)	प्रतिशत
स्थानीय कर	५१६	४६.११	५००	३३.३३
सेवा शुल्क	३८	३.४०	५०	३.३३
दस्तुर	२४२	२१.६३	७००	४६.६७
अन्य आय	३२३	२८.८७	२५०	१६.६७
जम्मा आन्तरिक आय	**१११९**	**१००.००**	**१५००**	**१००.००**

४.४ आय संकलनको संस्थागत व्यवस्था तथा क्षमता

संगठन संरचनामा गाउँपालिकाले प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा अन्तर्गत रहने गरि राजस्व उपशाखा गठन गर्ने प्रावधान रहेतापनि यस गाउँपालिकामा राजश्व शाखा गठन गरिएको छैन । राजश्व उपशाखा गठन नभएकोले वडा कार्यालयहरूबाट वडा सचिव र गाउँपालिकामा ना.सु. तथा लेखापालमार्फत राजश्वको संकलन तथा अभिलेखीकरण गरिँदै आएको छ । स्थलगत अवलोकन तथा विभिन्न सूचनाका आधारमा हेर्दा हाल गाउँपालिकाको राजस्व संकलनको अवस्था देहायअनुसार रहेको छ :

- राजस्व उपशाखा (ना.सु. १ र खरिदार २ गरी जम्मा ३ जना कर्मचारीको दरबन्दी सहीत) को संरचना स्वीकृत गरिएता पनि आर्थिक प्रशासन शाखा अन्तर्गत् राजस्व संकलन ईकाईको रुपमा रहेको छ ।
- राजस्व प्रशासनको लागि कम्प्युटर तथा सफ्ट्वेयरको प्रयोग हाल सम्म नभएको र हाते रसिद नै प्रयोग मा ल्याईएको छ ।
- वडा सचिव मार्फत वडामानै राजस्व संकलन गर्ने कार्यले सेवाग्राहीलाई सुविधा प्रदान गरेको ।
- राजस्व संकलनका लागि ना.सु. १ जना, लेखापाल तथा वडा सचिवलाई जिम्मेवारी दिइएको ।
- वडाहरूबाट मालमोत, विविध शुल्क तथा दस्तुर संकलन हुँदै आएको र घ वर्गको इजाजत पत्र लगायत अन्य शुल्कहरू, टेण्डर बिक्री तथा परिक्षा शुल्क जस्ता राजश्व गाउँपालिका कार्यालयबाट संकलन हुने गरेको ।
- राजस्व संकलनको जिम्मेवारी सहित कार्यरत कर्मचारीहरूका लागि तालिम तथा अभिमुखीकरण नभएको
- हालसम्म राजस्व संकलन तथा त्यसको प्रभावकारीताका लागि अनुगमन तथा मूल्यांकन नभएको ।
- मासिक रुपमा वडा कार्यालयहरू प्राप्त विवरणहरू समेत समावेश गरि शिर्षकगत रुपमा संकलित रकमको विवरण सहित बैंक भौचरहरू लेखा शाखामा बुझाईने गरेको ।
- राजस्व संकलनको स्पष्ट कार्यविधि नभएकाले राजस्व संकलन गर्दा शिर्षकहरू चयनमा अस्पष्टता रहेकोले एउटै किसिमको आम्दानी पनि समय अनुसार फरक फरक शिर्षकमा प्रविष्टी हुने गरेको ।

४.५ राजस्व परिचालनमा रहेका सवालहरू

गाउँपालिकाको स्थानीय आन्तरिक आय परिचालनमा नयाँ व्यवस्था अनुसारको क्षमता विकास गर्न आवश्यक देखिन्छ । आन्तरिक आय परिचालनमा देखिएका सवालहरूलाई सम्बोधन गर्न निम्न कार्य गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

क. राजस्व प्रशासनका लागि उपयुक्त संगठन निर्माण

राजस्व परिचालन क्षमता सुधार तथा राजस्वको स्रोत र आधारहरू वृद्धि गर्न गाउँपालिकामा राजश्व इकाईको गठन गरी कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु पहिलो कार्यको रुपमा देखिन्छ । गाउँपालिकाको नयाँ क्षेत्र तथा परिवर्तित राजस्व अधिकारको आधारमा गाउँपालिकाले भौतिक सुविधा, उपयुक्त मानव संशाधन व्यवस्था, क्षमता विकास तालिम, कार्यविधि, सूचना तथा अभिलेख प्रणालीको आवश्यकता देखिन्छ । त्यसका अतिरिक्त वडाहरूबाट समेत तोकिएका शिर्षकहरूमा आय संकलन गर्न क्षमता विकास गरी आवश्यक स्रोत तथा साधन उपलब्ध गराउन आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

ख. आन्तरिक आय परिचालन नीति तथा कार्यविधि

गाउँपालिकाले आय परिचालन सम्बन्धी नीति तथा मूख्य आय शिर्षकहरूबाट आय संकलन गर्न स्पष्ट कार्यविधि तयार गरी वडा समितिहरूलाई समेत उपलब्ध गराउनु पर्दछ । यसमा आय संकलन गर्ने तरिका, प्रतिवेदन बुझाउने ढाँचा, नगद दाखिला सम्बन्धी व्यवस्था, अनुगमन जस्ता विषयवस्तु पर्दछन् ।

ग. राजस्वका दर निर्धारण तथा प्रचार प्रसार

गाउँपालिकाले हालको कानूनी व्यवस्था अनुसार राजस्व संकलनकालागि दर निर्धारण गरी त्यसको प्रचार प्रसार गर्न आवश्यक देखिन्छ । त्यसैगरी करदातालाई तिर्नुपर्ने कर रकम सम्बन्धी जानकारी उपलब्ध गराउन कर शिक्षा कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका अतिरिक्त समयमा राजस्व नतिरेमा दण्ड जरिवाना लाग्ने विषयमा पनि प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ ।

घ. तथ्याङ्कमा आधारित अभिलेख

आन्तरिक आयको अधिकतम परिचालनकालागि यसका आधारहरूको अभिलेख अद्यावधिक हुनु जरुरी छ । गाउँपालिकालाई प्राप्त राजस्वका अधिकारसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सम्पत्तिहरू, व्यापार व्यवसायहरू, सेवा तथा सुविधाहरू आदिको अभिलेख तयारी तथा अद्यावधिक गर्न आवश्यक रहेको छ । अद्यावधिक अभिलेख विना राजस्व सम्बन्धी नीति निर्धारण, प्रक्षेपण, असुली व्यवस्थाको अनुगमन प्रभावकारी हुन सक्दैन ।

ङ. समन्वय संयन्त्र

राजस्व परिचालन नीति निर्माण, शुल्क तथा दस्तुरको दर निर्धारण, राजस्व संकलन विधि निर्धारण जस्ता कार्यमा आन्तरिक तथा वाह्य निकायहरूसंग समन्वय अपरिहार्य हुन्छ । यसका लागि राजस्वका आधार निर्धारण तथा दरहरूमा परिमार्जनका लागि राजस्व परामर्श समितिलाई सक्रिय बनाउनु पर्दछ । आय संकलनमा वडा समितिको भूमिकालाई स्पष्ट व्याख्या गरी वडा समिति र राजस्व शाखाको बीचमा निरन्तर समन्वय हुन जरुरी देखिन्छ । त्यसैगरी राजस्व बाँडफाँड सम्वन्धमा केन्द्र, प्रदेश तथा अन्य स्थानीय तहहरूसंग समन्वय गर्न आवश्यक पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

च. चुहावट नियन्त्रण, पारदर्शिता र जवाफदेहिता

आयको संकलन अवस्थाको अनुगमन गरी राजस्व चुहावट भएको पाईएमा त्यसलाई नियन्त्रण गर्न तत्काल आवश्यक कार्य गर्नु पर्दछ । गाउँपालिकाले आय व्ययको विवरण आवधिक रूपमा प्रकाशमा ल्याउनु, करदातासँग निरन्तर संवाद गर्नु, सूचना प्रविधि तथा सामाजिक मिडिया मार्फत राजस्व र खर्चको विवरणबारे जनता तथा सरोकारवालालाई जानकारी गराउनु यस दिशातर्फको केही सकारात्मक प्रसासहरू हुन सक्दछन् ।

परिच्छेद – पाँचः राजस्व सुधार कार्ययोजना

यस परिच्छेदमा सूचना विश्लेषण तथा सहभागितामूलक छलफलबाट तयार पारिएको गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रस्तुत गरिएको छ । यस कार्ययोजनालाई गाउँपालिकाले कार्यपालिकाबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने विश्वास लिईएको छ ।

५.१ गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना

गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजना तयारीका सन्दर्भमा सर्वप्रथम प्रारम्भिक कार्यशाला संचालन गरिएको थियो । गाउँपालिकाको आयोजना र परामर्श दातृ निकायको सहजीकरणमा सम्पन्न उक्त कार्यशालामा अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडाध्यक्ष तथा कार्यपालिकाका सदस्यहरू, गाउँपालिकाका कर्मचारीहरू तथा वडाका सचिवहरू लगायतका व्यक्तिहरूको सहभागीता रहेको थियो । कार्यशालामा सहभागीहरू तीन वटा समुहमा बसी समूह अभ्यास गरी राजस्व सुधारको मस्यौदा कार्ययोजना तयार तथा प्रस्तुत गरिएको थियो । परामर्शदाताद्वारा संकलित अन्य सूचना तथा विश्लेषणबाट आएका नतिजाहरूलाई समेत समावेश गरी गाउँपालिकाको राजस्व सुधार कार्ययोजनाको तल उल्लेखित मस्यौदा तयार गरिएको छ । यस कार्ययोजनाका क्रियाकलापहरूलाई बृहत् रुपमा निम्न तिन क्षेत्रमा विभाजन गरिएको छ :

क. राजस्व प्रशासनमा सुधार

ख. कर राजस्व सुधार योजना

ग. गैरकर राजस्व सुधार योजना

क. राजस्व प्रशासन सुधार योजना

तालिका ७: राजस्व सूधार कार्ययोजना

क.स.		सुधारको लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
१	**कर राजश्वको शिर्षक**			
१.१	भूमि कर(मालपोत कर)	मालपोतको दर परिमार्जन गरी प्रगतिशिल करको दर निर्धारण गर्ने । वडागत रुपमा मालपोतको लगत संकलन गरी ठेली तयार पार्ने	२०७६ असार भित्र	राजश्व परामर्श समिति तथा गाउँसभा
		गाउँबासीको मालपोत सम्बन्धी तथ्याङ्क तथा कम्प्युटर प्रणालीमा अद्यावधिक गर्ने	२०७६ देखि शुरु गर्ने र वार्षिक रुपमा निरुन्तर	राजश्व शाखा र वडा कार्यालय
१.२	सम्पत्ति कर	आर्थिक ऐनमा सम्पत्ति सम्बन्धी कार्यविधि तयार पारी करको दर समावेश गर्ने र संकलनकालागि सफ्टवेयरको व्यवस्था गर्ने	२०७६ देखि श्रावण शुरु गर्ने र वार्षिक रुपमा निरुन्तर	राजश्व शाखा र वडा कार्यालय
१.३	कवाडी, जडिबुटी कर/जीव जन्तु कर	कवाडी तथा जडिवुटीहरूको वर्गीकरण गरी कारोबारमा लाग्ने करको दर आर्थिक ऐनमा समावेश गर्ने । कवाडीको लागि व्यवसाय दर्ता गराई	२०७६ असार मसान्त सम्म	राजस्व परामर्श समिति, कार्यपालिका तथा गाउँ सभा

क.स.		सुधारको लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
		कारोबारको आधारमा व्यवसाय कर संकलन गर्ने		
		कवाडी तथा जडीवुटी संकलन करको वार्षिक रुपमा ठेक्का लगाई राजश्व संकलन गर्ने	२०७६ श्रावण मसान्त सम्म	राजश्व शाखा
१.४	व्यवसाय कर	उद्योग वाणिज्य संघको इकाई गठन गरी व्यवसाय करको दर सम्वन्धमा व्यवसायीहरूसंग परामर्श गर्ने	२०७६ जेठ मसान्तसम्म	राजश्व परामर्श समिति
		व्यवसाय करको दर परिमार्जन गर्ने ।	२०७६ असार मसान्तसम्म	गाउँ सभा
		व्यवसायको तथ्याङ्क/लगत संकलन गरि अभिलेख राख्ने तथा संकलनको अवस्था सम्बन्धी अनुगमन तथा मुल्यांकन गर्ने	२०७६ जेठ देखि	राजश्व शाखा
१.५	बहाल कर	बहाल करको तथ्याङ्क संकलन गर्ने र कर बुझाउन पत्राचार गर्ने ।	२०७६ जेठदेखि श्रावण मसान्त सम्म	राजश्व शाखा
१.६	विज्ञापन कर	विज्ञापन करको दर निर्धारण गर्ने	२०७६ जेठ मसान्तसम्म	राजश्व शाखा
२	**गैह्र कर राजश्वका शिर्षकहरू**			
२.१	घर ठेगाना विवरण अभिलेखीकरण	प्रति घरधुरी रु १०० लिई घर परिवारको अभिलेख तयार पार्ने	२०७६ श्रावण देखि	गाउँपालिका कार्यालय तथा वडा कार्यालयहरू
२.२	प्याराग्लाइडिङ्ग	सम्भाव्यताको अध्ययन गर्ने ।	२०७६ श्रावण	गाउँपालिका कार्यालय
२.३	नक्सा पास दस्तुर	घर नक्सा पास प्रणाली शुरु गर्ने ।	आगामी आ.व. २०७६/७७ देखी	प्राविधिक शाखा
२.४	बहाल विटौरी शुल्क	सम्भावित स्थानहरूको अभिलेखीकरण गर्ने र करको दर निर्धारण गर्ने	२०७६ असार मसान्तसम्म	राजश्व शाखा तथा गाउँ सभा
२.५	दर्ता अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर	कानुन अनुसार गाउँपालिकामा दर्ता लगायतका कार्य गर्नकालागि सूचना जारी गर्ने	२०७६ बैशाख मसान्तसम्म	गाउँ कार्यपालिका

क.स.		सुधारको लागि गर्नु पर्ने कार्यहरू	समयावधि	जिम्मेवारी
२.६	ढुङ्गा गिट्टी, वालुवा विक्री	ठेक्कामा लाग्न नसकेको अवस्थामा अमानतमा संकलन गर्ने	२०७६ जेष्ठ सम्म	गाउँपालिका तथा जिसस
		ढुङ्गा गिट्टी, वालुवा संकलनकोलागि ठेक्का आह्वान गरी विक्रीको जिम्मा दिने तथा अवैध रुपमा भएको उत्खनन तथा निकासीलाई तुरुन्त बन्द गर्ने	२०७६ श्रावण भित्र	राजश्व शाखा तथा वडा कार्यालय
३	**राजश्व प्रसाशन**			
३.१	नीतिगत व्यवस्थापन	राजश्व परामर्श समिति, स्रोत अनुमान समिति तथा गाउँकार्यपालिका र गाउँसभाबाट आर्थिक ऐन परिमार्जन गरी स्पष्ट राजश्व नीति तर्जुमा गर्ने	२०७६ असार मसान्त सम्म	सरोकारवाला समितिहरू, गाउँकार्यपालिका र गाउँसभा
३.२	राजश्व शाखा व्यवस्थापन	राजश्व शाखामा सहायक पाँचौस्तरको अनुभवी कर्मचारिको पदपूर्ति तथा समय सापेक्ष तालिमको व्यवस्था गर्ने ।	२०७६ जेष्ठ भित्र	संघिय सरकार तथा गाउँपालिका
		राजश्व प्रशासन शाखामा आवश्यक भौतिक सुविधा उपलब्ध गराई समय सापेक्ष तालिमको व्यवस्था गर्ने	२०७६ जेष्ठ भित्र	गाउँपालिका
३.३	प्रचार प्रसार तथा क्षमता विकास	राजश्व सम्वन्धि गाउँपालिकाको नीति, दर तथा संकलन प्रकृयाकोवारेमा सूचना प्रसार प्रसार गर्ने ।	२०७६ असार देखि	राजश्व परामर्श समिति तथा राजश्व शाखा
		नागरिक, कर्मचारी, प्रतिनीधि कर्मचारी प्रतिनिधी बीचमा अन्तरकृया कार्यक्रम आयोजना गर्ने ।	चौमासिक रुपमा	राजश्व परामर्श समिति तथा राजश्व शाखा
३.४	अनुगमन मुल्याङ्कन र पृष्ठपोषण	राजश्व संकलनको अवस्थाको अनुगमन गर्ने र कामको आधारमा पुरस्कार र दण्ड र सजायको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	राजश्व परामर्स समिति तथा गाउँकार्यपालिका

परिच्छेद – छ : आगामी ३ वर्षको आय प्रक्षेपण

यस परिच्छेदमा गाउँपालिकाको राजस्व अधिकार, हालको आय संकलन अवस्था तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयन पश्चात आय संकलनमा पार्ने प्रभाव समेतलाई मध्यनजर गर्दै आगामी तीन वर्षको आय प्रक्षेपण गरिएको छ । महालेखा परिक्षकले स्वीकृत गरेको एकिकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गिकरण र व्याख्या, २०७४ को आधारमा आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यसले गाउँपालिकाको आय वजेट तर्जुमा गर्न सहयोग पुग्ने छ ।

६.१ राजस्व सुधार कार्ययोजनाका आधारमा राजस्व प्रक्षेपण

राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयन पश्चात आगामी तीन वर्ष (आ.व. २०७६।७७ देखि २०७८।७९) को लागि आय प्रक्षेपण गरिएको छ । यो आय अनुमान राजस्व सुधार योजनामा प्रस्ताव गरिएका क्रियाकलापहरूको आधारमा गरिएको छ । धेरैजसो शिर्षकहरूको आय प्रक्षेपण प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ भने भविश्यमा आयका आधारको दायरा बढ्न गई सोबाट हुने योगदानलाई समेत मध्यनजर गरिएको छ । त्यसै गरि केही शिर्षकहरूको आय प्रक्षेपण गर्दा विगतको आय संकलनको वृद्धिदरलाई आधार मानिएको छ ।

तालिका ८: राजस्व सूधार कार्ययोजनाका आधारमा आय प्रक्षेपणका आधारह□

राजस्व संकेत	राजस्व शिर्षक	कुल सम्भाव्यता (रु हजारमा)	आय प्रक्षेपणका आधारहरू
११३१४	मालपोत कर	1000	कुल सम्भाव्यता १० लाख मध्ये आ.व. २०७६/०७७ मा ८० प्रतिशत संकलन हुने र त्यसपछिका आर्थिक वर्षहरूमा १५ प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने
११३१३	सम्पत्ति कर	1000	यस शिर्षकमा आ.व. २०७६/०७७ मा कुल सम्भाव्यताको ५० प्रतिशत संकलन हुने र त्यसपछिका आ.व. हरुमा १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
११३२१	घर जग्गा बहाल कर	200	बहाल करमा आ.व. २०७६/०७७ मा कुल संभावनाको ८५ प्रतिशत संकलन हुने र त्यसपछिका आ.व.हरूमा १० प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
११४१०	मुल्य अभिवृद्धि कर	37770	राजश्व बाँडफाँड अन्तर्गत आ.व. २०७५/०७६ को पौष मसान्तसम्म मुल्य अभिवृद्धि कर र अन्त शुल्कबाट रु २५१८०३४८ प्राप्त भएकोले असार मसान्तसम्म यो रकम जम्मा रु ५०३६०६९६ हुने अनुमान गरिएको छ । उक्त रकम मध्ये ७५ प्रतिशत मु.अ.कर र बाँकी २५ प्रतिशत अन्तःशुल्क हुन सक्ने विश्लेषण गरिएको छ । सोही आधारमा अगामी आ.व.हरूमा १० प्रतिशतले उक्त रकम बृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ ।
११४२०	अन्त शुल्क	12590	
११६१०	अन्य कर (व्यवसाय कर)	214	व्यवसाय करको आ.व. २०७६/०७७ मा कुल सम्भावनाको ८५ प्रतिशत संकलन हुने र त्यसपछिको वर्षहरूका १५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने अनुमान
११६९१	जडिवुटी, कवाडी, जीवजन्तु कर	250	यस शिर्षकमा आ.व. २०७६/०७७ मा ८५ प्रतिशत संकलन हुने र त्यसपछिका वर्षहरूमा १५ प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
१४२१०	प्राकृतिक वस्तुको	9600	आगामी आ.व.मा ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्रीबाट जम्मा रु.

राजस्व संकेत	राजस्व शिर्षक	कुल सम्भाव्यता (रु हजारमा)	आय प्रक्षेपणका आधारहरू
	बिक्री ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा बिक्री रु. ९५ लाख, सामुदायिक बन पैदावर बिक्री बाट प्राप्त आय रु. १ लाख		रु. ४५ लाख र सामुदायिक बन पैदावर बिक्री बाट प्राप्त आय रु. १ लाख गरि जम्मा ४६ लाख संकलन हुने र त्यसपछिका वर्षहरूमा १० प्रतिशतका दरले बढ्दै जाने अनुमान
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क	50	सार्वजनिक जग्गाको बहाल विटौरी शुल्कबाट आ.व. २०७६/०७७ मा कुल संभावनाको ८० प्रतिशत संकलन हुने र त्यसपछिका आ.व.हरूमा १० प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
१४२४२	नक्सा पास दस्तुर	150	आगामी आ.व.मा कुल सम्भावनाको शतप्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान गरिएको ।
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन दस्तुर	30	यस शिर्षकमा आ.व. २०७६/०७७ मा कुल सम्भावनाको १०० प्रतिशत संकलन हुने र त्यसपछिका वर्षहरूमा १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान गरिएको
१४२४३	सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर	1050	आगामी आ.व.मा कुल सम्भावनाको शतप्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान गरिएको ।
१४२४४	व्यक्तिगत घटना दर्ता	100	आगामी आ.व.मा कुल सम्भावनाको शतप्रतिशत र त्यसपछिका आ.व.मा १० प्रतिशतले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान गरिएको ।
१३३११	समानीकरण अनुदान	95328	आ.व. २०७६/०७७ देखि चालु आवमा प्राप्त रकममा १० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान
१३३१२	शसर्त अनुदान	61600	आ.व. २०७६/०७७ देखि चालु आवमा प्राप्त रकममा १० प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान
१३३१४	समपुरक अनुदान	5000	आ.व.२०७६/०७७ मा समपुरक कोषको लागि ५० लाख विनियोजन गरिएको र आउँदा वर्षहरूमा यो रकम २० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुँदै जाने अनुमान
१४१७७	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टी	862	हाल सम्म रकम प्राप्त नभएको र चालु आ.व.का लागि १७ लाख २५ हजार ८ सय २ अनुमान अनुमान गरिएकोमा ५० प्रतिशत घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टीवापत र ५० प्रतिशत सवारी साधन करबाट प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । आगामी आ.व.हरुमा क्रमशः १० प्रतिशतका दरले बढ्दै जाने अनुमान गरिएको छ ।
१४१७८	सवारी साधन कर	862	

राजस्व संकेत	राजस्व शिर्षक	कुल सम्भाव्यता (रु हजारमा)	आय प्रक्षेपणका आधारहरू
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत	15	आगामी आ.व.का लागि रु १५ हजार अनुमान गरिएको र त्यसपछिका वर्षमा क्रमशः १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत	50	एकमुष्ठ रु ५० हजार अनुमान गरिएको ।
१४५२३	जनसहभागिता[1]	500	हालसम्म संकलन नभएता पनि अगामी आवमा करिब ५ लाख जनसहागीता हुने र त्यसपछी क्रमशः १५ प्रतिशतले बढ्दै जाने अनुमान
१४५२९	अन्य राजस्व (विविध आय)	200	एकमुष्ठ रु. २ लाख अनुमान गरिएको र त्यसपश्चात् १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने
१५१११	बेरुजु	100	एकमुष्ठ रु. एक लाख अनुमान गरिएको र त्यसपश्चात् १० प्रतिशतका दरले वृद्धि हुने

६.२ गाउँपालिकाको आगामी ३ आर्थिक वर्षको आन्तरिक आयको प्रक्षेपण

आय शिर्षकको संभाव्य आधार तथा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको कार्यान्वयनलाई आधार मानी गाउँपालिकाको आगामी ३ बर्षको प्रक्षेपित आन्तरिक आयको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रक्षेपणको लागि राजस्व संकेत वर्तमानमा सिफारिश गरिएको लेखा कोडको आधारमा गरिएको छ ।

तालिका ९: चालू आ.ब.को अनूमान तथा आगामी ३ बर्षको आय प्रक्षेपण (रु हजारमा)

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	प्रस्तावित आय	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९
१0000	**राजश्व तथा अनुदान**	**२१५,५१२**	**२४४,४३२**	**२६९,४९६**	**२९७,२१२**
११000	**कर**	**५१,१00**	**५७,११८**	**६२,८७९**	**६९,२२३**
११३00	**सम्पत्ती कर**	**५००**	**१,५१०**	**१,७०१**	**१,९१७**
११३१0	**अचल सम्पत्तीमा लाग्ने कर**	**५00**	**१,३00**	**१,४७०**	**१,६६३**
११३११	व्यक्तिगत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर				
११३१२	संस्थागत सम्पत्तीमा लाग्ने वार्षिक कर				
११३१३	सम्पत्ति कर		५००	५५०	६०५
११३१४	भूमी कर (मालपोत)	५००	८००	९२०	१,०५८
११३२०	**खुद सम्पत्तिमा लाग्ने चालु कर**	**०**	**२१०**	**२३१**	**२५४**
११३२१	घर जग्गा बहाल कर	०	१७०	१८७	२०६
११३२२	बहाल विटौरी शुल्क	०	४०	४४	४८
११३५०	**वित्तीय र पूँजीगत कारोबारमा लाग्ने कर**	**०**	**०**	**०**	**०**
११३५१	वित्तीय र पूँजीगत कारोबारमा लाग्ने कर				
११४००	**वस्तु तथा सेवामा आधारित कर**	**५०३६०**	**५५३९६**	**६०९३६**	**६७०२९**
११४१०	**मुल्य अभिवृद्धि कर**	**३७७७०**	**४१५४७**	**४५७०२**	**५०२७२**
१४४११	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने मु.अ.कर	37770	४१५४७	४५७०२	५०२७२
११४२०	**अन्तःशुल्क**	**१२५९०**	**१३८४९**	**१५२३४**	**१६७५७**
१४४२१	बाँडफाँड भई प्राप्त हुने अन्तःशुल्क	१२५९०	१३८४९	१५२३४	१६७५७
११४४०	**विशेष सेवामा लाग्ने कर**	**०**	**०**	**०**	**०**
११४४२	स्वास्थ्य सेवा कर				

[1] गापाले छनोट गरेका योजनाहरु सञ्चालनका क्रममा उपभोक्ताहरुले जम्मा गरेको लागत सहभागिता बापतको रकम

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	प्रस्तावित आय	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९
११४४३	शिक्षा सेवा शुल्क : शैक्षिक संस्था				
११४४४	शिक्षा सेवा शुल्क : वैदेशिक अध्ययन				
११४५०	**पुर्वाधार सेवाको उपयोग तथा सवारी साधनमा लाग्ने कर**	०	०	०	०
११४५१	सवारी साधनमा कर (सवारी दर्ता, वार्षिक सवारी कर तथा पटके सवारी कर)				
११४५२	पुर्वाधार सेवाको उपयोगमा लाग्ने कर				
११४७०	**मनोरंजन कर**	०	०	०	०
११४७१	सिनेमा डकुमेन्ट्री				
११४७२	विज्ञापन कर				
११४७३	अन्य मनोरंजन कर				
११६००	**अन्य कर**	२४०	२१२	२४२	२७७
११६१०	**व्यवसायले भुक्तानी गर्ने**	१००	३०	३३	३६
११६१३	व्यवसाय रजिष्ट्रेशन तथा नवीकरण दस्तुर	१००	३०	३३	३६
११६१४	रेडियो, एफ.एम. संचालन दस्तुर	०			
११६२०	**व्यवसाय बाहेक अन्यले भुक्तानी गर्ने**	०	०	०	०
११६२१	चालक अनुमती पत्र, सवारी दर्ता किताब सम्बन्धी दस्तुर				
११६३०	**कृषि तथा पशुजन्य कारोवारमा लाग्ने कर**	०	०	०	०
११६३१	कृषि तथा पशुजन्य वस्तुको व्यवसायिक कारोवारमा लाग्ने कर			०	०
११६३२	ओखेटोपहारमा लाग्ने कर			०	
११६९०	**अन्य कर**	१४०	१८२	२०९	२४१
११६९१	अन्य कर	१४०	१८२	२०९	२४१
१३०००	**अनुदान**	१६१,९२८	१७८,६२१	१९७,०८३	२१७,५११
१३१००	**द्विपक्षीय वैदेशिक अनुदान**	०	०	०	०
१३११०	**द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान**	०	०	०	०
१३१११	द्विपक्षीय वैदेशिक चालू अनुदान				
१३१२०	**द्विपक्षीय वैदेशिक पुंजीगत अनुदान**	०	०	०	०
१३१२१	द्विपक्षीय वैदेशिक पुंजीगत अनुदान				
१३२००	**बहुपक्षीय वैदेशिक अनुदान**	०	०	०	०
१३२१०	**बहुपक्षीय वैदेशिक चालु अनुदान**	०	०	०	०
१३२११	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान				
१३२१२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त चालु अनुदान				
१३२२०	**बहुपक्षीय वैदेशिक पूँजीगत अनुदान**	०	०	०	०
१३२२१	अन्तरसरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान				
१३२२२	गैह्र सरकारी अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त पूँजीगत अनुदान				
१३३००	**अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण**	१६१,९२८	१७८,६२१	१९७,०८३	२१७,५११
१३३१०	**अन्तरसरकारी अनुदान**	१६१,९२८	१७८,६२१	१९७,०८३	२१७,५११
१३३११	समानीकरण अनुदान	९५,३२८	१०४,८६१	११५,३४७	१२६,८८२
१३३१२	शसर्त अनुदान	६१,६००	६७,७६०	७४,५३६	८१,९९०
१३३१३	विशेष अनुदान				

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	प्रस्तावित आय	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९
१३३१४	समपुरक अनुदान	५०००	६०००	७२००	८६४०
१३३१५	अन्य अनुदान				
१३३२०	**अन्तरसरकारी पूँजीगत अनुदान**	**०**	**०**	**०**	**०**
१३३२१	शसर्त पूँजीगत अनुदान				
१३३२२	विशेष पूँजीगत अनुदान				
१४०००	**अन्य राजश्व**	**२,४८४**	**८,५९३**	**९,४२४**	**१०,३५७**
१४१००	**सम्पत्तिबाट प्राप्त आय**	**१७२४**	**१८९६**	**२०८६**	**२२९५**
१४११०	**व्याज**	**०**	**०**	**०**	**०**
१४१११	वित्तीय निकायबाट प्राप्त व्याज				
१४११२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त व्याज				
१४११३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त व्याज				
१४११४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त व्याज				
१४११९	अन्य निकायबाट प्राप्त व्याज				
१४१२०	**लाभांश**	**०**	**०**	**०**	**०**
१४१२१	वित्तीय निकायबाट प्राप्त लाभांश				
१४१२२	व्यापारिक निकायबाट प्राप्त लाभांश				
१४१२३	औद्योगिक निकायबाट प्राप्त लाभांश				
१४१२४	सेवामुलक निकायबाट प्राप्त लाभांश				
१४१२९	अन्य निकायबाट प्राप्त लाभांश				
१४१५०	**भाडा तथा रोयल्टी**	**०**	**०**	**०**	**०**
१४१५१	सरकारी सम्पत्तीको बहालबाट प्राप्त आय				
१४१५२	क्यासिनोबाट प्राप्त रोयल्टी				
१४१५९	अन्य स्रोतबाट प्राप्त बाँडफाँड नहुने रोयल्टी				
१४१७०	**राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय**	**१७२४**	**१८९६**	**२०८६**	**२२९५**
१४१७१	वन रोयल्टी				
१४१७२	खानी रोयल्टी				
१४१७३	जलस्रोत रोयल्टी				
१४१७४	पर्वतारोहण रोयल्टी				
१४१७५	पदयात्रा रोयल्टी				
१४१७६	पर्यटन सेवा शुल्क रोयल्टी				
१४१७७	घरजग्गा रजिष्ट्रेशन रोयल्टी	८६२	९४८	१०४३	११४७
१४१७८	सवारी साधन कर	८६२	९४८	१०४३	११४७
१४१७९	अन्य बाँडफाँड हुने राजश्व		०	०	०
१४२००	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**	**७६०**	**५,९३२**	**६,४८६**	**७,१०८**
१४२१०	**बस्तु तथा सेवा बिक्रिबाट प्राप्त रकम**	**०**	**४६००**	**५०६०**	**५५६६**
१४२११	कृषि उत्पादनको बिक्रिबाट प्राप्त रकम				
१४२१२	सरकारी सम्पत्ती बिक्रिबाट प्राप्त रकम				
१४२१३	अन्य बिक्रिबाट प्राप्त रकम (ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा तथा सामुदायिक वन पैदावर)		४६००	५०६०	५५६६
१४२१६	निजी धारा बापतको शुल्क				
१४२१७	खानेपानी, नहर तथा कुलो उपयोग बापतको शुल्क				
१४२१८	विद्युत्त सेवा शुल्क				
१४२१९	अन्य सेवा शुल्क				
१४२२०	**प्रशासनिक सेवा शुल्क**	**१०**	**१२**	**१४**	**१७**

राजश्व संकेत	राजश्व शिर्षक	प्रस्तावित आय	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९
१४२२१	न्यायिक दस्तुर				
१४२२३	शिक्षा क्षेत्रको आम्दानी				
१४२२४	परीक्षा शुल्क	१०	१२	१४	१७
१४२२५	यातायात क्षेत्रको आम्दानी				
१४२२९	अन्य प्रशासनिक सेवा शुल्क				
१४२४०	**दस्तुर**	**७५०**	**१,३२०**	**१,४१२**	**१,५२५**
१४२४१	पार्किङ्ग शुल्क				
१४२४२	नक्सापास दस्तुर		१५०	१६५	१८२
१४२४३	सिफारिश दस्तुर	७००	१,०५०	१,१५५	१,२७१
१४२४४	ब्यक्तिगत घटना दर्ता दस्तुर	५०	१००	७०	४९
१४२४५	नाता प्रमाणित दस्तुर		२०	२२	२४
१४३००	**दण्ड, जरिवाना र जफत**	**०**	**६५**	**५७**	**५०**
१४३१०	**दण्ड, जरिवाना र जफत**	**०**	**६५**	**५७**	**५०**
१४३११	न्यायिक दण्ड, जरिवाना र जफत		१५	१७	१८
१४३१२	प्रशासनिक दण्ड, जरिवाना र जफत		५०	४०	३२
१४४००	**अनुदान बाहेकको हस्तान्तरण**	**०**	**०**	**०**	**०**
१४४१०	**चालु हस्तान्तरण**	**०**	**०**	**०**	**०**
१४४११	चालु हस्तान्तरण	०	०	०	०
१४४२०	**पूँजीगत हस्तान्तरण**	**०**	**०**	**०**	**०**
१४४२१	पूँजीगत हस्तान्तरण		०	०	०
१४५००	**विविध राजश्व**	**०**	**०**	**०**	**०**
१४५१०	चालु दावी तथा अन्य शुल्कहरु				
१४५११	बीमा दावी प्राप्ती				
१४५२०	**अन्य राजश्व**	**०**	**७००**	**७९५**	**९०३.२५**
१४५२१	प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क				
१४५२२	साना सवारी कर				
१४५२३	लागत सहभागिता		५००	५७५	६६१.२५
१४५२९	अन्य राजश्व (विविध आय)		२००	२२०	२४२
१४५३०	**पूँजीगत राजश्व**	**०**	**०**	**०**	**०**
१४५३१	सरकारी घर, जग्गा, गुडविल बिक्रीबाट प्राप्त आय				
१५०००	**बेरुजु**	**०**	**१००**	**११०**	**१२१**
१५१००	**बेरुजु**	**०**	**१००**	**११०**	**१२१**
१५११०	बेरुजु	०	१००	११०	१२१
१५१११	बेरुजु		१००	११०	१२१
३३०००	**दायित्व**	**०**	**०**	**०**	**०**
३३१००	**आन्तरिक दायित्व**	**०**	**०**	**०**	**०**
३३१९०	**खुद आन्तरिक ऋण**	**०**	**०**	**०**	**०**
३३१९१	ऋणपत्र मार्फत् प्राप्त ऋण		०	०	०
३३१९२	अन्य आन्तरिक सरकारबाट प्राप्त ऋण		०	०	०
३३१९३	अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त ऋण		०	०	०
३३२००	**वाहय वित्तिय दायित्व**	**०**	**०**	**०**	**०**
३३२४०	**खुद वैदेशिक ऋण**	**०**	**०**	**०**	**०**
३३२४१	वैदेशिक ऋणको प्राप्ति		०	०	०
	जम्मा राजश्व, अनुदान तथा दायित्व	**२१५,५१२**	**२४४,४३२**	**२६९,४९६**	**२९७,२१२**

परिच्छेद – सात : निष्कर्ष तथा सुझाव

७.१ निष्कर्ष तथा सुझाव

सारांशमा राजस्व सुधार कार्ययोजनाको पुर्ण कार्यान्वयन पश्चात् गाउँपालिकाको आय संरचनालाई तलको तालिकामा दिईएको छ ।

तालिका १०: प्रक्षेपित आय संरचना

रु हजारमा

क्र. सं.	राजश्व शिर्षक	प्रस्तावित	प्रक्षेपित आय		
		०७५/७६	०७६/७७	०७७/७८	०७८/७९
१	आन्तरिक आय	१,५००	८,३१९	९,१७१	१०,१३५
२	संघीय राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त आय	५०,३६०	५५,३९६	६०,९३६	६७,०२९
३	प्रदेश राजश्व वाँडफाँडवाट प्राप्त आय	१,७२४	१,८९६	२,०८६	२,२९५
४	अनुदान	१६१,९२८	१७८,६२१	१९७,०८३	२१७,५११
५	दायित्व	–	–	–	–
६	जनसहभागिता	–	२००	२२०	२४२
	जम्मा	**२१५,५१२**	**२४४,४३२**	**२६९,४९६**	**२९७,२१२**
कुल आयमा आन्तरिक आयको योगदान (प्रतिशतमा)		०.७०	३.४०	३.४०	३.४१

प्रस्तुत विवरणले गाउँपालिकाको आन्तरिक आय आगामी आर्थिक वर्ष २०७६।७७ मा ८३ लाख १९ हजार हुने अनुमान गरिएको छ, जुन कुल आय को ३.४ प्रतिशत हुन आँउछ । यो रकम संकलन गर्न पनि गाउँपालिकाले बर्तमान संरचना तथा ब्यवस्थापन प्रणालीमा ठुलै परिवर्तन गर्न आवश्यक देखिन्छ । गाउँपालिकाले यस तर्फ निम्न कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ :

- आय संकलनकोलागि आवश्यक ऐन तथा कार्यविधिको तयारी
- आर्थिक ऐनमा कर तथा शुल्कका दर निर्धारण वा परिमार्जन तथा जरिवाना निर्धारण
- राजश्व परामर्श समितिको परिचालन
- राजश्व शाखाको क्षमता विकास

७.२ कार्ययोजनाको अनुगमन तथा मुल्यांकन

स्थानीय सरकार संचालन ऐनको ब्यवस्था अनुसार राजस्व परामर्श समितिलाई राजस्वका स्रोत, दायरा तथा दरको विश्लेषण गरी आय अनुमान गर्ने र स्रोत अनुमान तथा वजेट सिमा निर्धारण समितिलाई आगामि ३ आर्थिक बर्षको आय अनुमान गर्ने कार्यमा यो राजश्व सुधार कार्ययोजनाले सहयोग गर्दछ । त्यसैले हरेक आर्थिक बर्षको बैशाख पहिलो हप्तासम्ममा राजश्व सुधार कार्ययोजना तयार गरी सम्बन्धित समितिलाई उपलब्ध गराएमा समितिबाट गरिने निर्णयहरुकोलागि आवश्यक आधार हुनेछ । राजश्व सुधारका नीति, कृयाकलापहरु तथा वजेट अनुमान पश्चात राजश्व सुधार कार्ययोजना अनुसारका कृयाकलापहरु संचालन भए नभएको तथा अनुमान अनुसार आय असुली भएको नभएको सम्वन्धमा नियमित रुपमा अनुगमन गर्ने, आगामी आर्थिक बर्षको आय प्रक्षेपणकोलागि त्यस अवधि सम्मको कृयाकलाप तथा आय असुली अवस्थाको मूल्यांकन गर्ने तथा आर्थिक बर्ष सम्पन्न भएपछि सो आर्थिक बर्षकोलागि तय गरिएका कृयाकलापहरु तथा आय असुली अवस्थाको मूल्यांकन गर्न आवश्यक हुन्छ । यो राजश्व सुधार कार्य योजनाको अनुगमन तथा मूल्यांकनकोलागि निम्न चार तहको अनुगमन तथा मूल्यांकन ब्यवस्था सिफारिश गरिएको छ ।

(क) कार्यालय स्तरको अनुगमनः यो स्तरको अनुगमन तथा मूल्यांकनकोलागि प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राजश्व शाखा तथा अन्य सम्वन्धित शाखाका प्रतिनिधिहरुलाई जिम्मेवार वनाउनु पर्दछ । स्थानीय तहले कम्तिमा महिनामा एक पटक बैठक वसी योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था तथा असुली अवस्थाको अनुगमन गरी लक्ष हासिल गर्नेतर्फ आवश्यक कार्यगत निर्णयहरु गरी कार्यान्वयनमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) राजश्व परामर्श समितिवाट अनुगमन तथा मूल्यांकनः राजश्व परामर्श समितिले चौमासिक रुपमा राजश्व सुधार योजनाको कार्यान्वयनको अवस्था, आय संकलनको अवस्थाको नियमिति अनुगमन गरी कार्यपालिकालाई आवश्यक परामर्श प्रदान गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । त्यसैगरी आगामी आर्थिक बर्षकोलागि आयको अनुमान गर्ने कार्य पूर्व भएका कार्यको मूल्यांकन गरी स्रोत, दर तथा दायरामा सुधारकोलागि कृयाकलाप सिफारिश गर्ने र त्यसको आधारमा आयको अनुमान गर्नु पर्दछ । यसका अतिरिक्त आर्थिक बर्षको समाप्ती पश्चात राजश्व सुधार योजनाको समिक्षा गरिन्छ ।

(ग) कार्यपालिकावाट अनुगमन तथा मूल्यांकनः कार्यपालिकाको बैठकले राजश्व परामर्श समितिवाट प्रस्तुत गरेका सुझावहरुलाई छलफलमा ल्याई आवश्यक निर्णय गर्ने कार्य यस अन्तर्गत पर्दछ । छलफलको क्रममा राजश्व सुधार योजना तथा आय असुली अवस्थाको समिक्षा गरी आवश्यक नीतिगत तथा कार्यगत निर्णय गर्नु आवश्यक भएमा निर्णय गरीन्छ ।

(घ) वाह्य अनुगमन तथा मूल्यांकनः राजश्व सुधार कार्ययोजना कार्यान्वयनमा सहजिकरण गर्ने चाहने संघिय मामला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग, प्रदेश मन्त्रालय, दातृ निकायहरु आदिले अनुगमनकोलागि सहयोग प्रदान गर्न सक्नेछन् । यस्तो अनुगमन प्रणालीको स्थापनाले स्थानीय तहको अनुगमन तथा प्रतिवेदन गर्ने क्षमतामा विकास हुनेछ । राजश्व प्रशासनसंग सम्वन्धित तथ्यांक वाहेक योजना कार्यान्वयन प्रकृयाको अनुगमन तथा करदाताहरुको अनुभुति संकलन पनि अनुगमनको मूख्य विधि हुनसक्नेछ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १ : सन्दर्भ सामग्रीहरू

- नेपालको संविधान २०७२
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४
- अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४
- नेपाल सरकारको वजेट वक्तब्य, २०७५।७६
- नेपाल सरकारको आर्थिक ऐन, २०७५
- राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४
- स्थानीय तहमा सेवा प्रवाह सम्बन्धी व्यवस्था, २०७४
- एकीकृत आर्थिक संकेत तथा वर्गीकरण र व्याख्या, २०७४
- एकीकृत सम्पत्ति कर व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७४
- स्थानीय तहको आर्थिक ऐनको नमूना, २०७४
- प्रदेश तथा स्थानीय कर सम्बन्धी अध्ययन तथा सुझाव प्रतिवेदन, २०७५ - नेपाल सरकार (मन्त्रिपरिषद्) निर्णयबाट गठिन कार्यदलले अर्थ मन्त्रालय समक्ष पेश गरेको
- धार्चे गाउँपालिकाको आर्थिक ऐन २०७४।७५
- धार्चे गाउँपालिकाको विभिन्न आर्थिक वर्षहरूको गाउँ विकास योजना, बजेट तथा कार्यक्रमहरू
- संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयका प्रगति प्रतिवेदनहरू
- कर तथा गैरकर राजश्व संकलन सम्बन्धी निर्देशिका २०७५ गण्डकी प्रदेश
- आर्थिक विधेयक २०७५ गण्डकी प्रदेश
- केही नेपाल संशोधन ऐन २०७५

अनुसूची २ : तथ्याङ्क/सूचना संकलनका लागि प्रयोग गरिएको फारम तथा सुची

धार्चे गाउँपालिका, माछी खोला गोरखा

राजस्व सुधार कार्ययोजना तर्जुमा

तथ्याङ्क संकलन सूची

गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय तथा हालको अवस्थाः

- संक्षिप्त परिचय :
  - नामकरण,
  - घरधुरी तथा जनसंख्या
  - क्षेत्रफल तथा वडा विभाजन
  - प्रशिद्ध स्थलहरू
- मुख्य पूर्वाधारको अवस्था
  - सडक, बाटो, पुल
  - बिजुली
  - खानेपानी तथा सिंचाई
  - सावर्जनिक भवन तथा पूर्वाधारहरू
  - फोहरमैला व्यवस्थापन (फोहरको परिमाण र व्यवस्थापनको अवस्था)
- आर्थिक अवस्था
  - उद्योग, व्यवसाय तथा कलकारखाना
  - मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू
  - प्राकृतिक तथा पर्यटकिय सम्पदा

गाउँपालिकाको संगठन तथा राजस्व प्रशासन :

- हालको संगठन संरचना

- कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	पद	स्वीकृत दरवंदी	पदपुर्ति	
			स्थायी	करार

- <u>भौतिक सुविधाहरू</u>
  - कार्यालयका भवनहरू
  - सवारी साधन
  - फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर
- <u>राजस्व शाखा तथा राजस्व प्रशासन</u>

- राजस्व शाखामा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम	पद	जिम्वेवारी

  - कार्यकक्ष तथा कार्य स्थलको पर्याप्तता
  - फर्निचर, कम्प्यूटर, प्रिन्टर तथा अन्य भौतिक सुविधाहरू
  - राजस्व सम्बन्धी डाटा वेस, राजस्व प्रशासनमा सफ्फट्वेयर र त्यसको प्रयोग
  - कप्यूटर विलिङ्ग प्रणालिको प्रयोग,

गाउँपालिकाको आय (आन्तरिक तथा वाह्य) सम्बन्धी विवरणः

- विगत तीन आर्थिक वर्षहरू (२०७२/७३, ०७३/७४ र ०७४/७५) को यथार्थ आयविवरण
- चालु आर्थिक वर्षको (२०७५/७६) को अनुमानीत/बजेट विवरण र कार्तिक मसान्त सम्मको यथार्थ

- चालु आर्थिक वर्षका लागि गाउँ सभाले पारित गरेको कर, शुल्क तथा दस्तुरका दरहरू

अन्य दस्तावेज तथा सूचनाहरू

- निर्वाचित पदाधिकारीहरूको विवरण
- गाउँ सभाले पारित गरेको आर्थिक ऐन
- राजस्वसंग सम्बन्धित अन्य नीति तथा कार्यक्रमहरू
- गाउँपालिकाको बस्तुस्थिति विवरण (Profile)
- राजस्व परिचालनकालागि भएका प्रभावकारी प्रयासहरू

तथ्याङ्क संकलन फारम

१. गाउँपालिकाका आयका स्रोतहरू तथा हालको अवस्था

क.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
क.	**कर तर्फ**			
१	भूमि कर (मालपोत)			
२	सम्पीत्त कर			
३	सवारी कर (टाँगा, रिक्सा, अटोरिक्सा, इरिक्सा)			
४	घर जग्गा बहाल कर			
५	व्यवसाय कर			
६	जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु कर			
ख.	**अन्य राजस्व**			
१	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, माटो, काठ, दाउरा, जराजुरी, स्लेट जस्ता वस्तुको विक्री तथा निकासी शुल्क			
२	नक्सापास दस्तुर			
३	ब्यक्तिगत घटना दर्ता शुल्क			
४	बहाल विटौरी शुल्क			
५	पार्किङ्ग शुल्क			
६	अस्पताल संचालन			
७	फोहरमैला व्यवस्थापन शुल्क			
८	स्थानीय खानेपानी महसुल			

क.सं.	आयका प्रकार	सम्भावनाको विवरण	संकलन भएको/नभएको	दर निर्धारणको अवस्था
९	स्थानीय विद्युत महसुल			
१०	केवलकार, टेकिङ्ग, कायाकिङ्ग, वन्जीजम्प, जीपफ्लायर, प्याराग्लाईडिङ्ग आदि मनोरंजन तथा साहसी खेलकुद सम्बन्धी सेवा तथा व्यवसायमा सेवाशुल्क			
११	निर्माण, संचालन र व्यवस्थापन गरेका स्थानीय पुर्वाधार तथा सेवामा सेवाशुल्क (खानेपानी, बिजुली, धारा, अतिथि गृह, धर्मशाला, पुस्तकालय, सभागृह, ढल निकास, सडक वत्ति, शौचालय, पार्क, पौडी पोखरी, व्ययमशाला, पर्यटकिय स्थल, हाटबजार, पशु वधशाला, शवदाह गृह, घोविधाट, सडक, बसपार्क, पुलआदि			
१२	मूल्यांकन सेवा शुल्क			
१३	दर्ता, अनुमति तथा नवीकरण दस्तुर (एफएम रेडियो संचालन, घ वर्गको निर्माण इजाजतपत्र, विद्यालय स्थापना, स्थानीय स्तरका ब्यापारिक फर्म			
१४	ढुङ्गा, गिट्टी, वालुवा, नुन, माटो तथा स्लेटजस्ता वस्तुको सर्भेक्षण, उत्खनन तथा उपयोग शुल्क			
१५	वडा मार्फत गरिने सिफारिश तथा प्रमाणित दस्तुर			
१५	दण्ड जरिवाना			

२. गाउँपालिकाको स्वमित्व वा भोगचलनमा रहेका जग्गा

क.सं.	जग्गा रहेका स्थान	कि.न.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदी भएमा)
क	स्वामित्वमा रहेको जग्गा				

क.सं.	जग्गा रहेका स्थान	कि.न.	क्षेत्रफल	हालको उपयोग	भाडा वा बहाल रकम (यदी भएमा)
ख	भोगचलनमा रहेको जग्गा				

स्रोत :

३. गाउँपालिकाको स्वमित्वमा रहेका भवन

क.सं.	स्थान	भवनको विवरण	हालको उपभोग	भाडा वा बहाल रकम (यदी भएमा)

स्रोत :

४. करमा आधारित सूचनाहरू

क. सम्पत्ति कर सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : ....

आ.व. २०७४।७५मा कर तिर्ने करदाता संख्या : .... संकलित रकम : ....

ख. भवन सम्बन्धी विवरण

क.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित संख्या	बहालमा भएको संख्या	औसत बहाल दर
१	व्यापारीक प्रयोजनकालागि निर्मित भवन/घरहरू *(नोटः व्यापारीक कम्पलेक्स, पार्टी प्यालेस, अस्पताल,*			

क.सं.	घरको वर्गीकरण	अनुमानित संख्या	बहालमा भएको संख्या	औसत बहाल दर
	कोल्ड स्टोर, नीजि विद्यालय तथा क्यापस आदी)			
२	औद्योगिक प्रयोजनका भवन/घरहरू			
३	आवासीय भवन/घरहरू			
३.१	*कच्ची घरहरू (कच्ची जोडाई तथा छाना)*			
३.२	*अर्ध कच्ची घरहरू (माटोको जोडाई र कंकिट वा स्टिलको छाना भएका)*			
३.३	*पिलर सिस्टम नभएको पक्कि घर (Without RCC Frame Structure)*			
३.४	*पिलर सिस्टम भएको पक्कि घर (With RCC Frame Structure)*			
जम्मा				

ग. जग्गा सम्बन्धी विवरण

क.सं.	जग्गाको किसिम	अनुमानित क्षेत्रफल	औसत मुल्यांकन दर (मालपोत कार्यालयको आधारमा)	कैफियत
१	शहरी क्षेत्र			
२	आवासीय क्षेत्र			
३	कृषि क्षेत्र			
४	वन तथा अन्य क्षेत्र			
जम्मा				

घ. सवारी साधन सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : ....

आ.व. २०७४।७५ मा कर तिर्ने करदाता संख्या : .... संकलित रकम : ....

क.सं.	सवारी साधन	अनुमानित संख्या	कैफियत

क्र.सं.	सवारी साधन	अनुमानित संख्या	कैफियत
१	अटो रिक्सा, ई रिक्सा		
२	ठेलागाडा, टाँगा, रिक्सा		
जम्मा			

ङ. व्यापार व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

गाउँपालिकामा दर्ता भएका जम्मा करदाता संख्या : ....

आ.व. २०७४।७५ मा कर तिर्ने करदाता संख्या : .... संकलित रकम : ....

क्र.सं.	व्यापार व्यवसायको विवरण	साना लगानी	मझौला लगानी	ठुला लगानी	कैफियत
१	उद्योग				
२	वित्तिय संस्था (बैक, विकास बैक, सहकारी, विमा आदि)				
३	व्यापारिक भवन, मल, निजी अस्पताल, संस्थागत कलेज विद्यालय				
४	डिलर तथा थोक विक्रेता				
५	अन्य व्यवसायहरू				

च. प्राकृतिक वस्तु बिक्री

क्र.सं.	उत्पादन/उत्खनन स्थल	बस्तुहरू	कुल उत्खनन योग्य परिणाम	बिक्री मुल्य	संभाव्य निकासी परिमाण
१		ढुङ्गा			
		गिट्टी			
		स्लेट			
		वालुवा			
		दहत्तर वह्त्तर			
		अन्य			

छ. जडिबुटी, कवाडी र जीवजन्तु व्यवसायिक उपयोग

क.सं.	बस्तुहरू	इकाई	कुल संकलन परिणाम	अनुमानित मुल्य
क.	जडिबुटी जन्य बस्तुहरू			
ख.	कवाडी जन्य बस्तुहरू			
ग.	जिव जन्तु			

ज. बहाल विटौरी

क.सं.	सम्पत्तिहरू	इकाई	परिमाण	दर
क.	भवन तथा कोठाहरू			
ख.	मेसिनहरू			
ग.	सार्वजनिक सम्पत्ति			

झ. गाउँपालिकाले निर्माण, संचालन तथा व्यवस्थापन गरेका सेवा

क्र.सं.	सेवाहरू	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
१	फोहरमैला व्यवस्थापन				
२	स्थानीय खानेपानी				
३	बिजुली				
४	धारा				
५	अतिथि गृह				

क्र.सं.	सेवाहरू	उपलब्ध गराईएको स्थान वा क्षेत्र	इकाई र परिमाण	सेवा शुल्कको संभावना के छ ?	हालको अवस्था (आय)
६	धर्मशाला				
७	पुस्तकालय				
८	सभागृह				
९	ढल निकास				
१०	सडक बत्ति				
११	सार्वजनीक शौचालय				
१२	पार्क				
१३	पौडी पोखरी				
१४	व्यायमशाला				
१५	पर्यटकिय स्थल				
१६	हाट बजार				
१७	पशु बधशाला				
१८	शवदाह गृह				
१९	बसपार्क				
२०	अन्य पार्किङ्ग क्षेत्र				
२१	सिफारिश तथा प्रमाणित				
२२	दर्ता, अनुमाति, नवीकरण दस्तुर				
२३	मूल्यांकन सेवा शुल्क				
२४	नक्सापास				
जम्मा					

अनुसूची ३ : प्रारम्भिक कार्यशालाको कार्यक्रम तालिका तथा उपस्थिति विवरण

प्रारम्भिक कार्यशाला : समय तालिका **१५ माघ २०७५**	
समय	**क्रियाकलाप**
०७.३० - ०८.००	बिहानको खाजा
०८.०० - ०८.३०	कार्यक्रम शुभारम्भ
०८.३० - ०९:३०	परिचय, कार्यक्रमको उद्देश्य, अवधारणा तथा प्रकृया - प्रस्तुती
०९.३० - ११:००	स्थानीय सरकारको राजस्व अधिकार
११.०० - १२.००	तथ्यांक तथा सुचना संकलनको फारम प्रस्तुती
१२.००	खाना
०१.०० - ०२.००	राजस्व प्रक्षेपण तथा राजस्व सुधार कार्ययोजना मस्यौदाका लागि समुह विभाजन तथा समुहकार्य
०२.०० -३.००	समुह कार्य
३.००- ३.३०	समूह प्रस्तुति तथा सुझाव संकलन
३.३०-४.००	तथ्यांक संकलनको लागि टोली गठन तथा समापन
४.००	खाजा

उपस्थिति विवरण

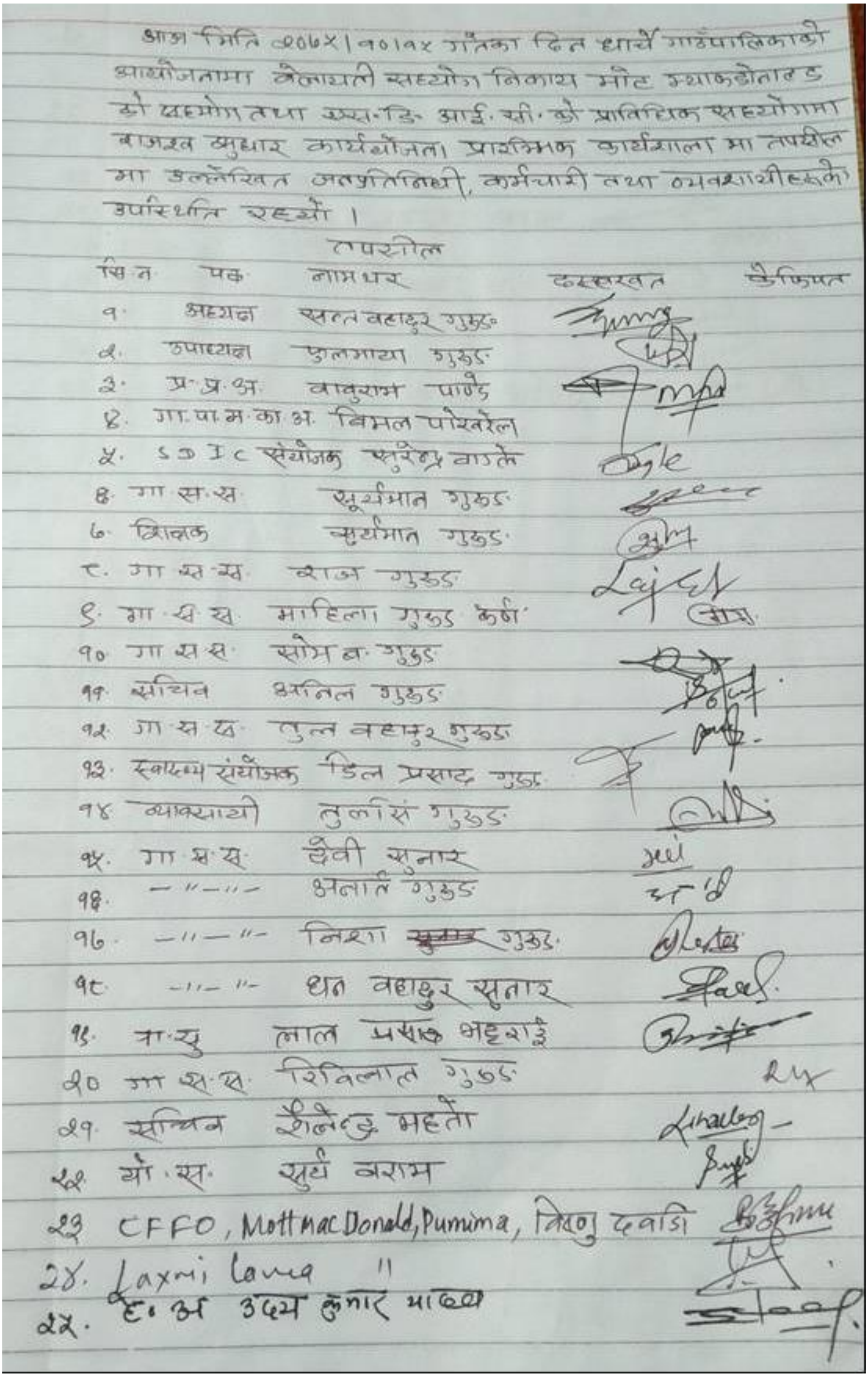

आज मिति २०७५।१०।१४ गतेका दिन धार्चे गाउँपालिकाको आयोजनामा बेलायती सहयोग निकाय मोट म्याकडोनाल्ड को सहयोग तथा एस.डि. आई. सी. को प्राविधिक सहयोगमा राजस्व सुधार कार्ययोजना प्रारम्भिक कार्यशाला मा तपसिल मा उल्लेखित जनप्रतिनिधी, कर्मचारी तथा व्यवसायीहरूको उपस्थिति रहयो ।

तपसील

सि.नं.	पद	नामथर	दस्तखत	कैफियत
१.	अध्यक्ष	सन्त बहादुर गुरुङ		
२.	उपाध्यक्ष	फुलमाया गुरुङ		
३.	प्र.प्र.अ.	बाबुराम पाण्डे		
४.	गा.पा.म.का.अ.	बिमल पोखरेल		
५.	SDIC संयोजक	सुरेन्द्र वाग्ले		
६.	गा.स.स.	सुर्यमान गुरुङ		
७.	शिक्षक	सुर्यमान गुरुङ		
८.	गा.स.स.	राज गुरुङ		
९.	गा.स.स.	माहिला गुरुङ कर्णा		
१०.	गा.स.स.	सोम ब. गुरुङ		
११.	सचिव	अनिल गुरुङ		
१२.	गा.स.स.	तुल बहादुर गुरुङ		
१३.	स्वास्थ्य संयोजक	डिल प्रसाद गुरुङ		
१४.	व्यवसायी	तुलसिं गुरुङ		
१५.	गा.स.स.	देवी सुनार		
१६.	-"-"-	अलार्ति गुरुङ		
१७.	-"-"-	निरा ~~सुनार~~ गुरुङ		
१८.	-"-"-	धन बहादुर सुनार		
१९.	ना.सु.	लाल प्रसाद भट्टराई		
२०.	गा.स.स.	रिविलाल गुरुङ		
२१.	सचिव	शैलेन्द्र महतो		
२२.	यो.स.	सुर्य नराम		
२३.	CFFO, MottmacDonald, Purnima,	विष्णु दवाडि		
२४.	"	Laxmi Lama		
२५.	इ.अ.	उदय कुमार यादव		

अनुसुची ४ : मस्यौदा प्रतिवेदनको प्रस्तुती तथा छलफल कार्यक्रमको उपस्थिति विवरण

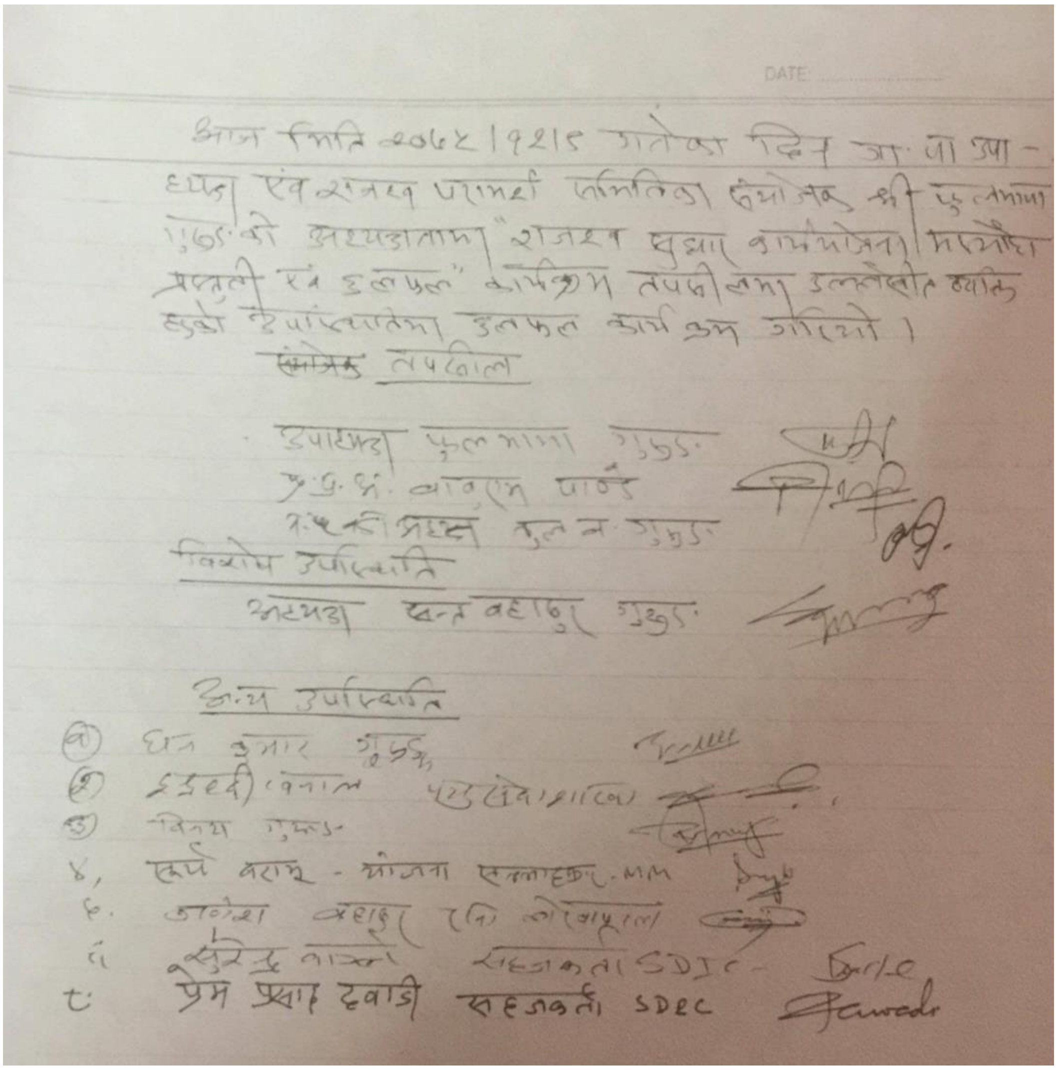
आज मिति २०७४/१२/८ गतेका दिन गा.पा. उपाध्यक्ष एवं राजस्व परामर्श समितिका संयोजक श्री फुलमाया गुरुङको अध्यक्षतामा "राजस्व सुधार कार्ययोजना मस्यौदा प्रस्तुती एवं छलफल" कार्यक्रम तपसिलमा उल्लेखित व्यक्तिहरुको उपस्थितिमा छलफल कार्यक्रम गरियो ।

~~उपस्थित~~ तपसिल

उपाध्यक्ष फुलमाया गुरुङ
प्र.प्र.अ. बाबुराम पाण्डे
२ नं. वडा अध्यक्ष कुल ब. गुरुङ

विशेष उपस्थिति

अध्यक्ष चन्द्र बहादुर गुरुङ

अन्य उपस्थिति

(१) धन कुमार गुरुङ
(२) ईश्वरी रिजाल पशु सेवा शाखा
(३) विनय गुरुङ
४, सूर्य बहादुर - योजना सल्लाहकार, MM
५. गणेश बहादुर रेग्मी लेखापाल
६. सुरेन्द्र [illegible] सहजकर्ता SDRC
७. प्रेम प्रसाद दवाडी सहजकर्ता SDRC